

12 /-

चांदोबा

नंदनकाननची हांक

नंदन कानन म्हणजे देवांचे उद्यान - हा शब्दार्थ! पण दुर्मिळ पांढऱ्या वाघांचे वसतीस्थान म्हणून नंदन कानन जगांत प्रसिद्ध आहे. ओरिसाची राजधानी भुवनेश्वरपासून सुमारे वीस किमी. अंतरावर हे उद्यान गेली पंचेचाळीस वर्षे बहरत आहे. सध्यां तिथें तिसापेक्षां जास्त पांढरे वाघ आहेत.

जगभरांतल्या अनेक प्रसिद्ध प्राणीसंग्रहालयांत किमान पन्नास पांढरे वाघ दिमाखांत वावरत आहेत आणि त्यांतले बहुतेक सर्व नंदनकाननमधून बाहेर गेलेले आहेत. १९८० मधें दीपक व गंगा या वाघांच्या जोडीला तीन पांढरी पिल्ले झाली. त्यानंतरची पिलें भारतांत व इतर देशांत पाठवली गेली. पांढऱ्या वाघांचे रान हे सुमारे १२ हेक्टेअरचे असून त्यांत मोटारीसाठी रस्ते आहेत. नंदनकाननमधे वीस हेक्टेअरच्या परिसरांत वनराज सिंहाचेसाठी खास राखीव रान आहे.

चंडका अरण्यांत कानजीया तलाव हा एका बाजूला पन्नास हेक्टेअर रुंद आहे व नंदनकानन प्राणी संग्रहालय याच मनोहारी वनराईत आहे. या अरण्यांत व तलावांत ७० प्रकारचे सस्तन प्राणी, २० प्रकारचे सरपटणारे प्राणी आणि ८० जातीचे पक्षी सुखाने एकत्र नांदतात. नंदनकाननचे आणखी एक अनोखे आकर्षण म्हणजे ३४ मत्स्यालयांत ठेवलेले अनेक गोड्या पाण्यांतले मासे. भारतांतल्या प्राणीसंग्रहालयांपैकी इथें प्रथमच ६२० मीटर्स लांबीचा रोप-वे व केबल कार सुरुं केलेली आहे. भगवान बुद्धाचे शब्द आठवतात, "अरण्य म्हणजे अमर्याद दया आणि दातृत्व जगण्यासाठी त्याची कांही मागणी नसते, पण त्यांतल्या जीवसृष्टीकडून इतरांना मिळणारी फळें मात्र अमाप असतात."

अस्वल्या मांत्रिक

12

(दुर्मुखराजाच्या किल्ल्यावर कबजा करणाऱ्या मांडलिक राजावर हल्ला करण्यास राजाने अस्वल्या वधिक व इतरांच्यावर हल्ला करण्यास आपल्या सैनिकांना धाडले. नागमल्ल डाकूने सेनापतीला सांगितले कीं दुर्मुखराजाला त्याने पकडून आणले आहे. तोवर मांडलिक राजा अस्वल्या वधिकाजवळ आला. दुर्मुखने संतापून जाऊन मांडलिकावर हल्ला केला. मांडलिक पळून जाऊं लागला. त्यानंतर ....)

मांडलिक राजाने आपला घोडा आवरला. आपला पाठलाग करणाऱ्या दुर्मुखशी दोन हात करण्या-ऐवजी त्याने किल्ल्याच्या उघड्या दाराकडे घोड्याला पिटाळले. आपला राजा शत्रूला पाहून पळून जातो आहे, हे सेनापतीने पाहिले आणि त्यानेही आपल्या सैनिकांना किल्ल्याकडे वळवले.

तेव्हां सेनापतीचे दोघे धाडसी सैनिक म्हणाले, "मालक! आपल्यावर हल्ला करणारे सैनिक दहाजणांपेक्षां जास्त नाहीत. म्हणून आपण नव्या व जुन्या राजांना आपसांत लढून देऊं. ते दमले कीं त्यावेळेला या थोड्या सैनिकांना वेढा घालून आपण त्यांचा शेवट करुं शकूं. त्यानंतर आपल्याशी लढणारा कुणीच उरणार नाही, तेव्हां आपण स्वत:च उदयगिरीचा राजा होऊं शकाल."

सैनिकांच्या तोंडातून ही गोष्ट ऐकल्यावर सेनापतीच्या मनांतही राज्याविषयी लोभ निर्माण झाला. त्याने आपला घोडा वळवून हत्तीवर स्वार असलेल्या वधिकाकडे बघितले. आणि दुर्मुखचे अंगरक्षक, ह्या सर्वांना सूचना देत मोठ्या

आवाजांत म्हटले, ''ऐका, राजा दुर्मुख अविचारीपणाने वागून आपल्या राज्याबरोबर आपले प्राणदेखील गमावणार असं दिसतंय. आमच्या मदतीशिवाय या इतक्या शत्रूंच्यामधे एकटा जाऊन तो आपला जीव गमवीलसं वाटतंय. आपल्यासमोर जो कुणी शत्रू येईल, त्याला आपण कापून काढूं, म्हणजे आपल्याला दुर्मुखराजाचा बचाव करता येईल.''

हे बोलणे ऐकून उग्रदंड राक्षसाने दगडी गदा वर उचलली आणि भयानक मोठा आवाज करुन तो गरजला, ''अरे मांडलिकाच्या सैनिकांनो, सावध राहा. दुर्मुखराजाच्या केसाला जरी धक्का लागला तरी मी तुमची सर्वांची तिथल्या तिथे खांडोळी करुन टाकीन.'' असं म्हणून तो किल्ल्याच्या दिशेने चालायला लागला.

उग्रदंड निघाल्याबरोबर राजा होण्याची स्वप्नें पाहाणाऱ्या सेनापतीने झटकन आपला घोडा वळवला आणि तो त्याच्या सैनिकांना सांगू लागला, ''ऐका, या राक्षस आणि परशुधारी अस्वल्या वधिकाशी लढलो तर आपले प्राण निश्चितच वांचणार नाहीत. किल्ल्याची तटबंदीच आपले रक्षण करुं शकते. आपण किल्ल्यांत घुसून त्याचे दरवाजे बंद करुन टाकूं.'' हे बोलून तो सैनिकांसह किल्ल्याकडे कसाबसा दौडत गेला.

त्यानंतर हत्तीवर स्वार झालेला अस्वल्या वधिक, नागमल्ल व दुर्मुखचे अंगरक्षक देखील उग्रदंडाच्या मागोमाग आपापल्या वाहनांना पळवीत किल्ल्याच्या मुख्य दरवाज्यापर्यंत पोचले; तितक्यांत मांडलिकराजाने किल्ल्यांत जाऊन झटकन दरवाजे बंद केले. थोड्यावेळानंतर त्याचे जे सैनिक मागे राहिले होते ते आंत जाता येईना म्हणून ते किल्ल्याच्या भिंतीच्या जवळपास विखुरले गेले. एकच हाहाकार माजला.

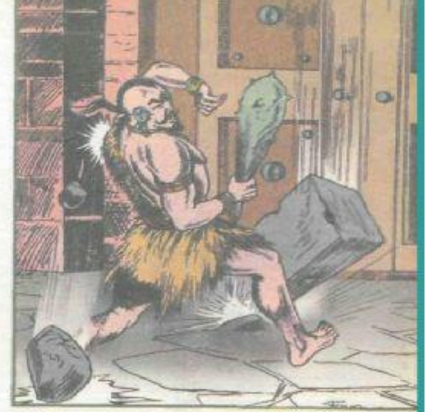
उग्रदंड राक्षसाने सर्वांत आधी किल्ल्याच्या प्रवेशद्वारापाशी पोंचून दारावर गदेने जोरदार प्रहार केला. त्याचा कांही परिणाम होत नाही हे पाहून तो चकित झाला व वधिकाला म्हणाला, ''अरे वधिका! या मांडलिकाचा सेनापती भित्रा असला तरी चतुर आहे. आता आपण काय करायचे? दुर्मुखराजा किल्ल्याच्या आंत शत्रूच्या गोटांत सांपडला आहे. त्याच्या प्राणांची मला कांही पर्वा नाही. पण मला काळजी एवढीच वाटते कीं तू राजाचे मस्तक अस्वल्या मांत्रिकाला कसे काय देणार?''

उग्रदंड राक्षसाचे हे शब्द ऐकून अस्वल्या वधिक नखशिखांत थरथर कांपायला लागला. कारण जर दुर्मुखराजाचे मस्तक त्याने नेले नाही तर त्याला अस्वल्या मांत्रिकाने जन्मभर अस्वल म्हणूनच जिवंत राहूं दिले असते. मनुष्याच्या जन्माला येऊन माणूस म्हणून कित्येक वर्षें जगल्यानंतर, अस्वलाच्या रुपांत उरलेला जन्म अरण्यांत मधमाशांची पोळी शोधत नि त्यांतला मध खातखात त्याला काढावा लागला असता. यापेक्षां जास्त वाईट जीवन दुसरे कोणते असूं शकेल?

हा विचार मनांत येताच वधिकाने दुर्मुखराजाचे प्राण वांचवायचा निर्धार केला आणि आपला परशू उचलून तो गरजला, ''हे सिरस्स भैरव!'' व त्याने सारी ताकद एकवटून किल्ल्याच्या दारावर प्रहार केला. पण त्या दारावर लोखंडाचा जाड पत्रा होता, त्यामुळे दरवाज्यावर त्या प्रहाराचा कांहीही परिणाम झाला नाही, उलट वधिकाच्या हातांतला परशू निसटून दूर जाऊन पडला.

हत्तीवर पुढे बसलेला वन्यवासी तरुण चटकन उडी मारुन खाली उतरला व पळत जाऊन तो परशू उचलून हातांत घेत तो तरुण ओरडला, ''मालक! उगीच भावनेच्या भरांत आपण हा मांत्रिकाचा जादूचा परशू तोडून टाकूं नका. जर आपल्याला किल्ल्याच्या आंत घुसायचं असेल तर हे बंद दरवाजे जाळून टाकून त्यांची राख करणें हाच एकमात्र उपाय आहे.''

''अरे पोरा! तुझा हा सल्ला तर फारच

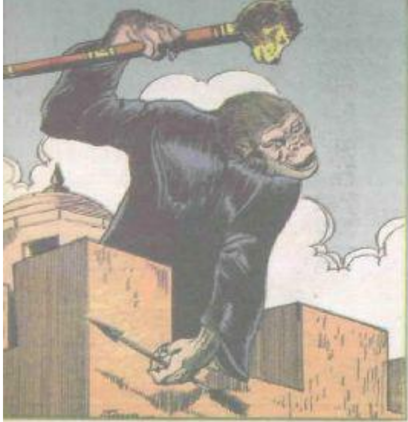

समंजसपणाचा आहे. पण तोपर्यंत जर सूर्यभूपतीने दुर्मुखराजाचा वध केला तर? मग माझी काय दशा होईल? याचा तू थोडा तरी विचार केला आहेस कां?'' वधिकाने रागावून विचारले.

''हो, खरंच आहे ते!'' असं म्हणत उग्रदंड राक्षसाने दगडी गदा वर उचलली व तो चारपांच पावले मागे फिरला. आणि जोराने पळत जात किल्ल्याच्या द्वारावर त्याने जोराने प्रहार केला.

राक्षसाच्या मजबूत गदेच्या प्रहाराने किल्ल्याच्या भिंतीचा थोडासा भाग ढासळला आणि भिंतीचे कांही दगड धप्पकन खाली पडले. उग्रदंड राक्षस, वधिक वगैरे सारेजण ती भिंत आपल्या अंगावर कोसळू नये म्हणून पाठीमागे लांब पळाले. आणि नंतर साऱ्यांनी वर बघितले आणि ते थक्क झाले.

ते दृश्य पाहून सारेच हादरले. किल्ल्याच्या

भिंतीवर एक प्रचंड मोठा वानर बसला होता. त्याच्या हातात एक लांब मंत्रदंड होता. त्याच्या मुठीवर अस्वलाचे रत्नजडित तोंड बसवलेले होते, ते चमकत होते.

त्या वानराला आणि त्याच्या हातांतल्या मंत्र दंडाला पाहून अस्वल्या वधिकाने दांतओठ खात उंच स्वरांत ओरडून त्याला विचारले, "अरे, तू खराखुरा वानर आहेस कीं भूत? महान शक्तिशाली अस्वल्या मांत्रिकाचा मंत्रदंड तुझ्या हातांत कसा काय आला? खरं काय आहे ते चटकन सांगून टाक, नाहीतर..."

हा प्रश्न ऐकून वानराने एक कर्कश आरोळी ठोकली आणि त्याने विचारले, "अरे अस्वलाचा वेष करणासा, तू खरा अस्वल आहेस कीं एखादे पिशाच?"

हे ऐकून अस्वल्या वधिक संतापला आणि आपल्या परशू त्याच्यावर ऐकणार त्यापूर्वी उग्रदंड राक्षसाने त्याला थांबण्याची खूण केली आणि हळूं आवाजांत म्हटले, "अस्वल्या वधिका! भावनेच्या आहारी जाऊन तू कांहीतरी अनर्थ करुन बसशील. मला शंका येते आहे कीं अस्वल्या मांत्रिक कांहीतरी संकटात सांपडला आहे. अगोदर आपण या भूतवानराकडून त्याबद्दल कांही माहिती मिळतेय कां ते पाहूं या!"

अस्वल्या वधिकाने दोन्ही कानांवर हात ठेवून आपले कान बंद केले व तो उग्रदंडाला म्हणाला, "उग्रदंडा! अरे या भिकार वानराशी बोलून कांही फायदा होणार नाही बघ. अजून किल्ल्यांत अडकलेला दुर्मुखराजा जिवंत आहे कीं मांडलिकाच्या हातून मेला आहे, ते आपल्याला माहीत नाही. जर आपण किल्ल्याचे दरवाजे तोडले नाहीत तर निदान भिंतीवर चढून आंत जावे लागेल. नाहीतर दुसरा कोणता उपाय आहे?"

उग्रदंडाने आश्चर्यचकित झाल्यासारखे दाखवून वधिकाला म्हटले, "वधिका! मला वाटतं खरी परिस्थिती अजून तुझ्या लक्षांत आलेली दिसत नाही. ह्या मायावी वानराने जर अस्वल्या मांत्रिकाचा मंत्रदंड मिळवला असेल, तर निश्चितच मांत्रिक जिवंत नसावा. अशा वेळी दुर्मुखराजाच्यासाठी तू कां संकटांत सांपडतो आहेस? चल, आपण या अरण्यांतल्या डोंगराळ भागांत निघून जाऊं या."

"अस्वल्या वधिक महाराज! उग्रदंड महाशय जे सांगताहेत ते खरंच योग्य आहे." असं म्हणून नागमल्ल डाकूने हत्तीच्या पाठीवरुन खाली उडी मारली; आपल्या दोन्ही साथीदारांना व अंगरक्षकांना हत्तीवरुन खाली उतरायची सूचना देत तो म्हणाला, "बोला, उग्रदंड महाराजांचा सल्ला कसा वाटतो? आपण सगळेजण अरण्यांतच एकजूट करुन राहिलो, तर या अरण्यांत येणाऱ्या वाटसरुंना लुटताना आपल्याला या जगांत पाहाणारा कुणीही नसेल."

वधिकाचे डोळे संतापाने लाल झाले. तो म्हणाला, "अरे वन्यवासी सेवका! हा नागमल्ल डाकू जर पळूं लागलाच, तर तू तुझे धनुष्यबाण वापर!" आणि नंतर तो इतरांकडे वळून म्हणाला, "मी अस्वल्या मांत्रिक आणि महान साहसी तरुण वीर कालीवर्मा यांचा शोध घेणार आहे. तुमच्यापैकी जे कुणी माझ्याबरोबर यायला तयार असतील, त्यांनी हात वर करावेत."

उग्रदंड राक्षसाखेरीज इतर सर्वांनी संमतीदर्शक आपापले हात वर उचलले. वन्यवासी तरुणाने साशंक स्वरांत विचारले, "अस्वल्या-वधिक महाराज! हा डाकूंचा नेता नागमल्ल आणि त्याचे अनुयायी आपल्याबरोबर यायला तयार आहेत. पण आपण यांच्यावर विश्वास कसा काय ठेवणार?"

"जर त्यांच्यावर विश्वास ठेवणे धोक्याचे ठरले तर तिथल्या तिथे मी त्यांचा शिरच्छेद करीन. उग्रदंडा! तुझा काय निर्णय आहे? अस्वल्या मांत्रिक महाराजाशी तुझं देखील कांहीतरी काम होतं, असं तू अगोदर म्हणाला होतास ना?" अस्वल्या वधिकाने विचारले.

"जर तो मांत्रिक जिवंत असला, तरच माझं काम होईल." उग्रदंडाने उत्तर दिलं.

तितक्यांत भिंतीवर बसलेला तो मायावी-मर्कट जोराने ओरडून म्हणाला, "अरेच्या! किल्ल्याच्या आंत लढाई चाललेली दिसतेय कीं काय? कीं लपंडाव खेळताहेत? सर्व सैनिक दोन फळ्यांत विभागले गेले आहेत. कांहीजण सूर्यभूपतीच्या बाजूला उभे आहेत. हे भिकार भागूबाई समोरासमोर नुसते शुंभासारखे एकमेकांकडे पाहात राहिले आहेत."

हे वर्णन ऐकून अस्वल्या वधिकाला थोडा धीर आला. तो म्हणाला, "उग्रदंडा! दुर्मुखराजा आता माझ्या हातांत जिवंत सांपडणार असं वाटतंय. या अस्वलाच्या रुपांतून माझी लौकरच सुटका होणार असं वाटतंय."

उग्रदंड राक्षसाने आपली दगडी गदा एकवार जमिनीवर आपटून म्हटले, "अरे अस्वल्या

वधिका? तू अजून तुझं जुनंच रडगाणं चालूं ठेवलं आहेस. जर अस्वल्या मांत्रिक जिवंत असला तर त्याचा मंत्रदंड कुणीतरी हिसकावून घेऊं शकेल कां?"

आणि त्याने टाळी वाजवून त्या माया-मर्कटाला हांक मारली नि विचारले, "अरे मर्कटा! तू अस्वल्या मांत्रिकाचा मंत्रदंड तू बरोबर आणला आहेस ही फारच चांगली गोष्ट आहे. पण त्याचं शव तू कुठे टाकलं आहेस?"

"मी त्याच्या शरीराचे तुकडे करुन ते कावळ्यांना आणि गिधाडांना खायला ठेवले होते, पण त्या पक्ष्यांनी शवाजवळ येऊं न देण्यासाठी कालीवर्मा तिथे शवाची राखण करतो आहे." हे सांगून वानराने मंत्रदंड भिंतीवर टेकवला आणि लांबवर न्याहाळून बघत तो पुढे म्हणाला, "अरे, तो अस्वल्या मांत्रिक एखाद्या संजीवनी विद्येच्या मदतीने जिवंत होऊन उठला आहे. तो आता एका रेड्यावर स्वार झाला आहे. त्याच्या बाजूला कालीवर्मा एका घोड्यावर स्वार झालेला आहे, आणि दोघेही इकडेच येत आहेत. त्यांना पकडण्यासाठी चंद्रशिला नगरीच्या जितकेतू राजाचा मंत्री सैन्य बरोबर घेऊन त्याचा पाठलाग करीत आहे. त्या दोघांचा शिरच्छेद मी स्वत:च्या डोळ्यांनी बघीन तेव्हांच मी इथून हलेन, तोपर्यंत इथेंच बसून राहीन."

मायावी मर्कटाच्या तोंडून निघालेले हे शब्द ऐकून अस्वल्या वधिक ओरडत उठला, "हे सिरस भैरवा! अरे मायावी वानरा? तू हे काय बरळतो आहेस? तू गोंधळून गेला आहेस कीं काय? कीं आम्हालाच तू बावळट ठरवतो आहेस?"

वधिकाचे बोलणे संपले नाही तोच तिथे घोड्यावर स्वार असलेला कालीवर्मा व पाठोपाठ रेड्यावर बसून येणारा अस्वल्या मांत्रिक तिथपर्यंत येऊन पोंचले. किल्ल्याच्या भिंतीवर उभा असलेल्या वानराकडे बघून मांत्रिक म्हणाला, "वधिका! मंत्रदंड चोरणाऱ्या या मायामर्कटाला जिवंत सोडता कामा नये!"

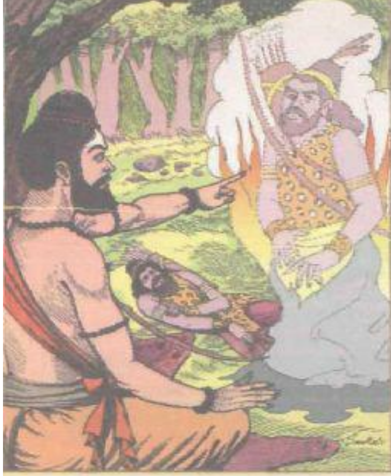
दुसऱ्या क्षणीं चींचीं करीत वानर हंसत सुटला, आणि त्याने किल्ल्याच्या आंतल्या बाजूला वेगाने उडी मारली. *(क्रमशः)*

क्रोधी मुनी

निश्चयाचा पक्का विक्रमार्क पुन्हां झाडाजवळ गेला त्याने शव खाली उतरवले आणि खांद्यावर घेतले. नेहमीसारखा तो स्मशानाच्या दिशेने जायला लागला, तेव्हां प्रेतांत लपलेला वेताळ राजाला म्हणाला, "हे राजन्, हे किती कष्टाचे काम तू करतो आहेस. तुझे आजवरचे सारे प्रयत्न असफल झाले आहेत. हे पाहून मला तर वाटतं कीं तुला हे काम करायला उत्तेजन देणारा, किंवा तुझा मित्रा किंवा गुरु असला, तर तुझा त्याच्यावर अपार श्रद्धा असली पाहिजे. कांही श्रेष्ठ व्यक्ती वेळेवरती जे स्पष्ट बोलायला हवे ते बोलत नाहीत. पण त्यांच्या बोलण्यांत गूढार्थ असतो. ते

खुणा करतात त्या फारच थोड्या लोकांना समजतात. उदाहरण म्हणून मी तुला एका म्हाताऱ्या मुनीची गोष्ट सांगतो. लक्ष देऊन जर ऐकलीस तर तुझा थकवा दूर होईल.'' आणि वेताळाने पुढील गोष्ट सांगितली.

फार वर्षांपूर्वी एका अरण्यांत सुतीव्र नावाचा एक मुनी घोर तपस्या करीत होता. दोन भिल्ल तरुण तिथें फिरत होते. त्यांना कांही शिकार मिळाली नाही. शेवटी ते या मुनीजवळ आले. तितक्यांत एक भिल्ल घेरी येऊन पडला. काय करावे ते दुसऱ्या भिल्लाला समजेना. त्याने या मुनीकडे मदत मागितली. जेव्हां मुनी कांहीच बोलेना, तेव्हां त्याने मुनीला पकडून जोराने हालवले.

संतापून मुनीने डोळे उघडले आणि त्या भिल्लाला 'भस्म होशील' असा शाप दिला. भिल्लाचे बघताबघता भस्म झाले. राग शांत झाल्यावर मुनीने त्या बेशुद्ध भिल्लाला शुद्धीवर आणले व त्याला जे घडले ते सांगून म्हटले, ''मी शाप देऊ शकतो पण तो शाप परत घेण्याची शक्ती माझ्यांत नाही. तुझ्या मित्राचे हे भस्म तू सुरक्षित ठेव. या शापावर उःशाप कोणता ते मी माझ्या गुरुला विचारुन येतो.'' आणि मुनी तिथून निघून गेला.

आठवडाभर प्रवास करुन दुसऱ्या अरण्यांत राहाणाऱ्या आपल्या गुरुला, मुनी सुशांतला, सुतीव्र भेटला.

सारं ऐकल्यानंतर सुशांतने म्हटलं, ''शिष्या, क्रोध हाच प्रत्येकाचा शत्रू असतो. तुझा क्रोध तुझे तपोबल हरण करतो. शांतीमुळे तुझे भले होईल. शाप दिल्यावर तुझे सारे तपोबल समर्पित केल्यानंतरच तो भिल्ल जिवंत होईल.''

त्याऐवजी दुसरा एखादा उपाय सुचवावा म्हणून सुतीव्रने गुरुला विनंती केली. तेव्हां सुशांत म्हणाला,

''विष्णुपुरांत माधव नांवाचा एक सामान्य गृहस्थ आहे. जर त्याने आपल्या पुण्याचा एक भाग दान म्हणून तुला दिला, तर हा भिल्ल जिवंत होऊं शकेल. तू विष्णुपुरला जाऊन त्याला भेट.''

सुतीव्र तडक विष्णुपूरला जायला निघाला. वाटेंत त्याला कांही तरुणी वनविहार करीत असलेल्या दिसल्या. त्यापैकी एकजण तर

अप्रतिम सुंदर होती. सुतीव्र तिच्याकडे आश्चर्य-चकित होऊन भारावल्यासारखा बघतच राहिला.

सुतीव्रची भलीमोठी दाढी, मिशा आणि त्याची एकटक नजर पाहून ती तरुणी नाखुषीने त्याला म्हणाली, ''तुझ्यासारख्यांनी नाक बंद करुन तपश्चर्या करायची सोडून तू माझ्या सौंदर्यावर मोहित झाला आहेस नि माझ्याकडे टक लावून पाहातो आहेस. हे कांही शोभतं कां?''

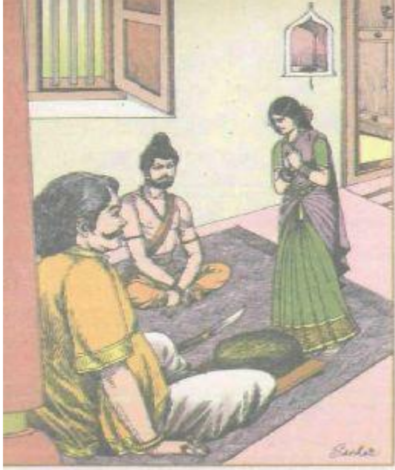
तिचे हे उद्धट बोलणे ऐकून मुनी संतापला आणि त्याने तिला शाप दिला, ''ज्या सौंदर्याचा तुला इतका गर्व आहे ते नष्ट होईल व तू कुरुप स्त्री होशील.'' शाप देऊन मुनी तिथून निघून गेला. त्या तरुणीचे तात्काळ एका कुरुप तरुणींत रुपांतर झाले. ती ओक्साबोक्शी रडायला लागली.

सुतीव्र विष्णुपूरला पोचला. रस्त्यांत त्याला एक तरुण भेटला. त्याने माधवच्या घरी कसे जायचे ते त्या तरुणाला विचारले. तरुणाने मुनीला नखशिखान्त न्याहाळले नि सांगितले, ''माधव यांची मुलगी फार सुंदर आहे. माझं तिच्यावर प्रेम आहे. तुम्ही तिला मागणी घालायला आला असाल, तर मी तुम्हाला ठार मारायला देखील मागेपुढे पाहाणार नाही!''

लगेच सुतीव्र संतापला आणि त्याने तरुणाला, ''तू मुका होशील'' असा शाप दिला. नंतर तो माधवच्या घरी पोंचला.

माधव घराच्या ओटीवर बसला होता. त्याने

सुतीव्रला प्रेमाने विचारले, ''सुशांत मुनीवर्य ठीक आहेत ना?''

सुतीव्रने माधवला नम्रपणे प्रणाम करुन म्हटले,

''गुरु सुशांतनी सांगितलंय कीं आपण एक महान पुण्यात्मा आहात. आपलं दर्शन झालं हे माझं परमभाग्य आहे.''

तेवढ्यात आंतून एक सुंदर तरुणी बाहेर आली. तिने त्यांच्यासमोर एक लहानशी चटई अंथरली.

सुतीव्रकडे तिने एकदा पाहिले आणि त्याला नमस्कार करुन ती आंत गेली. माधव अडकित्त्याने सुपारी कातरण्यांत मग्न होता.

माधवला गुरु सुशांत पुण्यात्मा कां मानतात, ते जाणण्याची सुतीव्रला फार उत्सुकता होती. माधव काय काम करतात हे सुतीव्रने विचारले. उत्तरादाखल माधव प्रसन्नपणें म्हणाला,

''मी सकाळी उठतो. जमेल तितका स्वच्छ व निर्मळ राहाण्याचा प्रयत्न करतो. घरांतली व बाहेरची कामें करतो. शक्य होईल तशी इतरांना मदत करतो. वेळ मिळेल तेव्हां चांगल्या ग्रंथांचे वाचन करतो. वेळेवर झोंपायला जातो. क्रोध, आवेश व संताप यांच्यापासून स्वतःला वांचवण्यासाठी माझी मन शांत ठेवतो.''

त्याच्या दिनचर्येत देवपूजा व ध्यानधारणा यांचा उल्लेख नवह्ता. याचे नवल वाटून सुतीव्रने त्यांना सरळच विचारले,

''दिवसांतून किमान एकदादेखील आपण परमेश्वराची प्रार्थना करीत नाही कां?''

''परमेश्वर दुसरीकडे कुठे आहे? आपण दुसऱ्यांचं भलं करायचं, इतरांना संतुष्ट करायचं, हो तर देवाचीच प्रार्थना आहे, तीच पूजा आहे नि तपस्याही आहे.'' माधवने सरळ, साध्या शब्दांत सांगितले.

ते ऐकून सुतीव्र चिडून म्हणाला, ''तुम्ही माझी टिंगल करता आहात. माझी तपश्चर्या व्यर्थ आहे असंच तुम्हाला सांगायचंय ना?''

''हे बघा मुनीवर्य, मी जे म्हटलं ते स्वतःबद्दल म्हटलं. तुमच्याबद्दल कांहीही म्हटलं नव्हतं. माझ्या मतानें तपस्या करणे निरर्थक आहे.''

सुतीव्र जास्तच चिडला व त्यांना डाफरुन बोलला, ''तुमच्यासारख्या नास्तिकांना असं मोकळं सोडता कामा नये. या क्षणींच तुम्ही

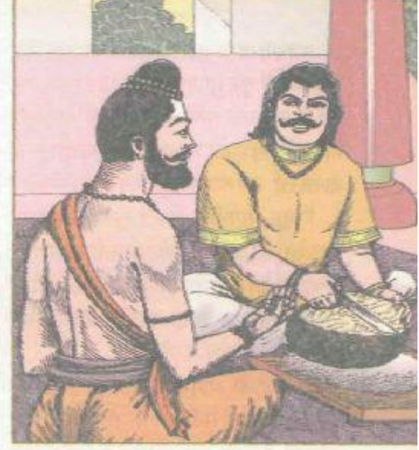
पांगळे व्हाल, आंधळे व्हाल आणि बिछान्याला खिळून पडाल.''

पण या शापाचा माधववर कांहीच परिणाम झाला नाही. तो सुपारी कातरत पुढे बोलला, ''मुनीवर्य, तुम्ही तपोधनी आहात. मी तुम्हाला नाखूष केलं ही माझी चूक झाली. पण तुमचा संताप जरा आवरा.''

सुतीव्र अवाक् झाला. हताश होऊन तो म्हणाला, ''माझ्या शापाचा तुमच्यावर कांहीही परिणाम झाला नाही. तुम्ही माझ्यापेक्षां श्रेष्ठ आहात.''

''नाही, मुनीवर्य, नाही! ज्यांची चूक झाली त्यांना तुम्ही तुमच्या तपोबलाच्या आधारे शिक्षा दिल्यात. म्हणून तुमचं तपोबल कमी होत जातं. तो भिल्ल, सुंदर तरुणी आणि एक तरुण यांना तुम्ही शाप दिलेत, त्यामुळे तुमचं तपोबल संपलं. आता तुम्हाला एक खरी गोष्ट सांगतो. या शापावर उःशाप मागायलाच तुम्ही माझ्याकडे आला होतात. जोपर्यंत तुमची ही इच्छा पूर्ण होत नाही, तोपर्यंत तुमचा शाप माझ्यावर प्रभावी ठरणार नाही. पण आता तुमची ही इच्छा पूर्ण झालेली आहे. तुम्ही ज्यांना शाप दिलेत, ते आता पहिल्यासारखेच झाले आहेत. आता तुमच्या तपोशक्तीची परीक्षा पाहायची असेल तर तुम्ही मला शाप द्या.'' माधवने नम्रपणे सांगितलं.

पण सुतीव्रने माधवला शाप न देता तो परत जाऊन आपले गुरु सुशांतला भेटला. वाटेंत त्याने दिलेल्या शापांच्या प्रभावाखाली असलेल्या व्यक्ती

पूर्वीसारख्याच दिसत होत्या त्याही भेटल्या. सुतीव्रने गुरुला आपला अनुभव सांगितला आणि त्याचे कारण विचारले.

सुशांतने सांगितले, ''तपोशक्ती निश्चितच महान असते. पण आपल्या जबाबदाऱ्या निष्ठेने पाळणारे व परोपकार करणारे सामान्य लोक तुझ्यासारख्या संतापी मुनीपेक्षां जास्त श्रेष्ठ असतात. सामान्य माणसे पुण्यवंत असतात, पण ते शाप देऊं शकत नाहीत, म्हणून त्यांच्यामुळे इतरांचे नुकसान होत नाही.''

''पण माधवने शापग्रस्तांचे रक्षण करण्यासाठी आपले पुण्य दान दिले. त्यांचेही पुण्य कमी झाले असेल ना! तेवढे पुण्य परत मिळवायला त्यांना किती काळ लागेल?'' सुतीव्रने विचारले.

त्याच्या या प्रश्नावर सुशांतने हंसत उत्तर दिले, "दुसऱ्याची चूक सुधारण्यासाठी आपले पुण्य दान देणे हे फार मोठे पुण्य आहे. म्हणून तुझ्यामुळे माधवचे पुण्य वाढले. त्यांना त्यांचे पुण्य दान करावे लागले खरे, पण त्यामुळे तुझे पाप जास्त वाढले!"

तिथून लागलीच निघत सुतीव्र म्हणाला, "गुरुदेव, जी तपोशक्ती मी गमावली, जे पाप मी डोक्यावर घेतलं, त्याचा परिहार करण्यासाठी मी माझ्या पूर्वीच्या जागी जातो, आणि पुन्हां तपश्चर्येला सुरवात करतो."

ही कहाणी सागून वेताळ पुढे म्हणाला, "राजन, सुशांतने सुतीव्रला जी उत्तरें दिली त्यांत तपस्येने देवाची कृपा मिळवणे याला कमी महत्व दिले होते. संतापी सुतीव्रला म्हणूनच गुरुने माधवकडे धाडले. सुतीव्रला तिथे दिसले कीं माधवमधे एक अद्‌भुत शक्ती आहे. ते ठाऊक असूनही त्याने परत जाणे हे विसंगत वाटते. सुतीव्रला स्पष्ट सांगितलं असतं कीं तू तपस्या करण्यास योग्य नाहीस, तू गृहस्थाश्रम स्वीकार तर ते ठीक होतं. पण हा निराळा घोळ कशासाठी? सुशांतने जर हे सरळ सांगितलं असतं तर सुतीव्रला ते नीट समजलं असतं. माझ्या शंकांची उत्तरे तुला माहिती असली आणि तरी तू गप्प राहिलास तर तुझ्या मस्तकाचे तुकडेतुकडे होतील."

विक्रमार्कानें उत्तर दिले, "सुतीव्र तापट होता. असले लोक तपश्चर्या करायला अयोग्य असतात, आणि गृहस्थाश्रमांतदेखील बरेवाईट सोसायला असमर्थ असतात. म्हणून सुशांतने सूचक शब्दांत सुतीव्रला निर्णय करण्यास प्रवृत्त केले. अहंकार, क्रोध, हे तामसी गुण सुतीव्रच्या स्वभावांतून नाहीसे झाले होते. त्याजागी सात्विक गुणांनी प्रवेश केला. म्हणून तो पुन्हां तपस्या करायला निघाला."

राजाचा मौनभंग करण्यांत सफल झालेला वेताळ पुन्हां शवासहित गायब झाला आणि झाडावर जाऊन बसला.

(सरस्वती यांच्या रचनेवरुन)

वाचकांसाठी कथास्पर्धा

सर्वोत्कृष्ट प्रवेशिकेला रु. २५०/-चे पारितोषिक

खालील गोष्ट वाचा:

एका खेड्यांतल्या रखवालदाराने एका कुविख्यात दरोडेखोराला पकडून दिले. म्हणून राजाराजवर्मानें त्याला एक सोन्याची आंगठी बक्षीस दिली. कांही दिवसांनंतर एका निवृत्त शिक्षकांनी एका लहान मुलाच्या गळ्यांतली चांदीची सांखळी चोरताना एका गुंडाला पाहिले व ते "चोर, चोर!" असे ओरडले. रस्त्यावरच्या लोकांनी चोराला पकडले. त्या शिक्षकाला राजाने हिऱ्यांचा हार बक्षीस दिला.

दुसऱ्या दिवशी दरबारांत एका सरदाराने राजाला विचारले.

"सरकार, त्या रखवालदाराने एका दरोडेखोराला पकडले, तर त्याला आपण फक्त सोन्याची आंगठी दिलीत. पण त्या शिक्षकांना आपण हिऱ्याचा हार दिलात. वास्तविक त्यांनी फक्त चोराला पकडावे म्हणून ते ओरडले होते इतकेच! मग हा फरक कशासाठी?"

- राजाने या कृत्याचे समर्थन कसे केले?
- उत्तर देताना खालील मुद्दे ध्यानांत ठेवा.
- राजाने रखवालदार व शिक्षक यांच्यात खरोखरीच फरक केला होता कां?
- राजाने दरोडेखोर व गुंड यांच्यात फरक केला होता कां?

तुमची प्रतिक्रिया १००-१५० शब्दांत लिहा व गोष्टीला समर्पक शीर्षक द्या. खालील कुपन भरुन त्याबरोबर तुमची प्रवेशिका पाठवा. पाकिटावर "वाचा नि सुचवा" असे जरुर लिहा.

शेवटची तारीख : ३० नव्हेंबर, २००४

नांव .... वय ....

जन्मतारीख .... शाळेचे नांव ....

घरचा पत्ता ....

....

.... पिनकोड ....

पालकांची सही   स्पर्धकाची सही

इतर देशांतल्या दंतकथा (फ्रान्स)

सातवा दिवस

सुमारे दोन हजार वर्षांपूर्वी ब्रिटनी या नगराच्या टोकाला एका टेकडीवर एक शानदार वाडा उभा होता. त्या टेकडीच्यापलीकडे समुद्र होता. त्यांत अर्धवट बुडलेले काळे कुळकुळीत खडक होते. त्यापैकी कांही खडक तर मोठ्या गदेसारखे दिसत होते, तर कांहीचे सुळके जणूं ढगांच्याकडे रोखलेल्या मोठ्या तलवारीच्या टोकासारखे वाटत होते. एखाद्या वादळी रात्री, एखादे जहाज, या खडकांवर आपटून फुटत असे.

त्या वाडयाच्या खिडकीतून दोरीझेन ही सुंदर तरुणी त्या अफाट समुद्राकडे तासंतास बघत बसे. एक लांबलचक उसासा सोडून ती उठून जाई व थोड्याच वेळांत पुन्हां येऊन खिडकींत बसे.

तिचा समुद्रावर इतका जीव होता कां? छे, उलट ती समुद्राला घाबरत होती. कारण तो खडकाळ किनारा धोकादायक होता. तिचा धाडसी पती आर्थर हा एका दूरदेशाच्या सफरीवर गेला होता. तो परत येईल तेव्हां त्याच्या जहाजाचा मार्ग जर चुकला तर ते जहाज त्या पाण्यांत बुडलेल्या खडकांवर आदळेल कीं काय, अशी तिला सतत भिती वाटत होती.

तिच्या नवऱ्याची सफर पुरी होऊन तो वर्षभरानंतर परत आला असता. पण आता दोन वर्षे होऊन गेली, तरी त्याची कांहीच बातमी नव्हती. कुणी कांही स्पष्टपणें बोलत नव्हते, पण आर्थर व त्याचे सहकारी बहुधा जहाज फुटून समुद्रावर मरण पावले असावेत, किंवा कुठल्यातरी बेटावरच्या चांचे किंवा दरोडेखोरांनी त्यांना ठार मारले असावे, असाच लोकांचा तर्क होता.

त्या नगरांत ओरेलियस नांवाचा एक खूप श्रीमंत तरुण राहात होता. दोरीझेनचे लग्न होण्यापूर्वी ओरेलियसने तिला मागणी घातली होती. त्याने हा प्रस्ताव पुन्हां तिच्यासमोर ठेवला आणि तिने होकार द्यावा म्हणून तो तिला वारंवार गळ घालूं लागला. आर्थर आता येणार नाही अशी ओरेलियसची खात्री होती. दोरीझेनला त्याचा राग येई, पण तो खूपच श्रीमंत होता आणि गांवात त्याचे वजन होते.

त्यामुळे एका विशिष्ट मर्यादेपलीकडे तिला त्याच्याशी उर्मटपणे वागता येत नव्हते.

"अग दोरीझेन, मी तुझ्यासाठी वाटले तो त्याग करीन, तू जे म्हणशील ते मी करीन. फक्त तू माझ्याशी लग्नाला तयार हो." दोरीझेन मंदिरात प्रार्थना करायला गेली होती तेव्हां तो तिला म्हणाला. तिने ठरवले कीं आता मात्र याला असा चांगला धडा शिकवायचा कीं तो जन्मभर तिच्यासमोर तोंड दाखवू शकणार नाही.

"हे पहा ओरेलियस, तुम्ही माझ्यासाठी कांहीही करायला तयार आहात ना? तर मग आपल्या गांवाच्या किनाऱ्यावर जे खडक समुद्रांत बुडलेले आहेत, ते काढून टाकूं शकाल कां?" तिने विचारले.

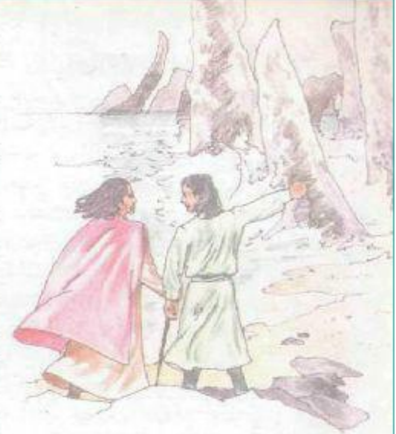
"हो, जरूर!" ओरेलियसने उत्साहाने होकार दिला.

"पण मात्र मी ही गोष्ट केल्यानंतर तू सात दिवसांच्या आंत माझ्याशी लग्न केलंच पाहिजेस." त्याने म्हटलं.

"हो, मी वचन देते." ही पीडा एकदाची टळणार या आनंदात तिने शब्द दिला.

"हे तू या प्रार्थनामंदिरात मला सांगते आहेस; आणि देवासमोर दिलेला शब्द पाळावाच लागतो, हे मी तुला वेगळे सांगण्याची जरुरी नाही. तसं जे करतात, त्यांचे सारे कुटुंब नरकांत जाते. त्यांचे पूर्वजदेखील त्यांतून सुटूं शकत नाहीत. त्यांचे आत्मेही नरकांत जातात."

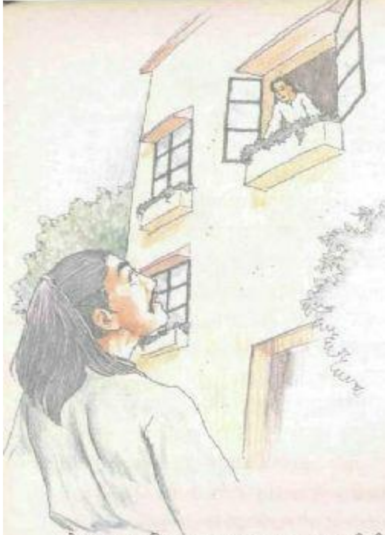
त्या भागांतली ही अंधश्रद्धा आहे, हे दोरीझेन क्षणभर विसरली होती. ती जराशी गोंधळून गेली. पण जेव्हां तिने विचार केला तेव्हां तिच्या लक्षांत आलं कीं तिची अट पूर्ण करणे हे कुणा मानवाला शक्यच नव्हते. तिच्या चेहऱ्यावर हंसूं उमटले आणि ती समाधानाने घरी गेली.

परंतु ओरेलियसच्या चेहऱ्यावरचे हास्य मावळले. ही अशक्य कोटीतली गोष्ट तो कशी काय करणार होता? त्याने खूप विचार केला. बराच वेळ डोके खाजवले, आणि आपल्या विश्वासू मित्रांना त्याने सल्ला विचारला.

"अरे, तुला वेडबिड लागलंय कां? तुला टाळण्याचा हा सोपा मार्ग तिने निवडलाय, हे तुला दिसत नाही कां?" ते मित्र म्हणाले. पण त्यामुळे ओरेलियस जास्तच आग्रही बनला. ती त्याला फसवायला बघत होती ना? कसंही करुन तिला आपल्याशी लग्न करायला भाग पाडलंच पाहिजे.

त्याच्या एका मित्राला भानामती, जादूटोणा या कुविद्या अवगत होत्या. त्या मित्राकडून त्याला हजार मैल लांबच्या डोंगरावर एका गुहेत राहाणाऱ्या एका मांत्रिकाची माहिती कळली. ओरेलियसने घोडागाडी तयार केली आणि कित्येक दिवसांचा प्रवास करुन तो त्या मांत्रिकाला भेटला, आणि त्या मांत्रिकाला घेऊन ब्रिटनीला परत आला. मांत्रिकाने

तो खडकाळ किनारा व आसपासच्या भागाची नीट पाहाणी केली. त्याने उपाय सांगितला, ''मला हे खडक आठवडाभरासाठी अदृश्य करता येतील. मी तसे मायाजाल पसरवूं शकेन.''

''उत्तम! मग माझे काम फत्ते होईलच!'' ऑरेलियस उद्‌गारला. त्या मांत्रिकाने कांहीतरी मंत्र पुटपुटले आणि खरंच, ते मोठमोठे खडक दिसेनासे झाले होते!

ऑरेलियस टेंकडीवर पळतपळत गेला आणि त्याने दोरिझेनला ओरडून हांका मारल्या. पण त्याच्या हांकेला उत्तर द्यायला आर्बर पुढे आला. ऑरेलियस जेव्हां मांत्रिकाला शोधायला गेला होता, तेव्हां आर्बर सुखरूप परत आला होता.

''हॅलो, मित्रा ऑरेलियस, कसा आहेस तू? तू हे खडक नाहीसे करणार आहेस त्याबद्दल माझ्या कानावर आलं. चांगल्या गप्पा ठोकतोस हं! मी इथे नसताना दोरिझेनला तू भेटलास आणि तिचा कंटाळा, उदासी घालवायला मदत केलीस हे फार चांगलं केलंस हं!'' आर्बरने त्याचे प्रेमाने स्वागत केले, आणि त्याला वाड्यांत जरा विश्रांति घ्यायला बोलावले.

''मी काय गप्पा ठोकतोय काय? जरा समुद्राकडे बघ आधी!'' ऑरेलियस गंभीरपणे म्हणाला.

तेवढ्या वेळांत दोरिझेन घरांतून बाहेर आली. तिने व आर्बरने, दोघांनीही समुद्राकडे बघितले. तिथले सगळे खडक नाहीसे झालेले होते ते पाहून दोघेही आश्चर्याने थक्क झाले. एकाही खडकाचे टोकसुद्धां दिसत नव्हते. दोघेही पांढरीफटक पडली. दोरिझेन तर घेरी येऊन पडली. ती शुद्धीवर आल्यानंतर ऑरेलियसने तिला लग्नाची विचारणा केली. तिने घातलेली अट त्याने पूर्ण करुन दाखवली होती. आर्बर तिला म्हणाला, ''दोरिझेन, आपल्या आयुष्यापेक्षां आपण दिलेला शब्द पाळणें हे जास्त महत्वाचे आहे. तू जर वचनभंग केलास तर आपल्या पूर्वजांच्या आत्म्यांनादेखील त्याचा त्रास होईल. आणि ते मला खरोखरच आवडणार नाही.'' आर्बर गंभीर झाला होता.

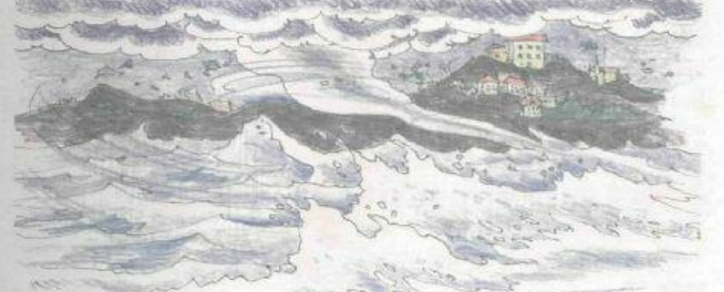
दोरिझेन एखाद्या पुतळ्यासारखी स्तब्ध बसली होती. ती भानावर आली आणि ऑरेलियसला म्हणाली, ''खडक नाहीसे झाले तर सात दिवसांच्या आंत मी तुझ्याशी लग्न करायचे असा शब्द दिला होता. तेव्हां मी सातव्या दिवशी तसे करीन, त्यापूर्वी मात्र नाही.'' तिच्या या निर्णयाला ऑरेलियस विरोध करुं शकला नाही. त्याने मनांत ठरवलं कीं सातव्या दिवशी एकदा लग्न पार पडलं कीं तो तिला तिथून दूर अशा एखाद्या गांवी घेऊन जाईल. म्हणजे ते खडक तिथे खरोखरीच होते, हे तिला कधीच कळले नसते.

गेले कांही दिवस आकाश ढगाळ होते. तिथे जमलेले सगळे ढग एकदम फुटावेत तसा गडगडाट झाला, सोसाट्याचे वादळ सुरुं झाले आणि त्यांत पाऊस सुरुं झाला. लोकांना घराबाहेर पडणे अशक्य होते. सार्‍या नगरांत रस्त्यावर एकही माणूस दिसत नव्हता. निसर्गाचे थैमान आणि तांडवनृत्य सुरुं होते. झाडे, खांब, उखडली जात होती. रिकाम्या गाड्या वादळांत उलटून पडत होत्या. लग्नसमारंभा-साठी मंदिरात पुजारी येणे अशक्यच होते. तरीही ऑरेलियसने आपल्या वधूला आणण्यासाठी घराबाहेर येण्याचा अनेकवार प्रयत्न केला. पण वार्‍याने त्याची गाडी उलटली. घोडे घाबरुन खिंकाळत तबेल्याबाहेर येईनात.

सातवा दिवस अशा गोंधळात गेला. दुसर्‍या दिवशी आभाळ निरभ्र झाले आणि ऑरेलियस टेंकडीवरच्या वाड्याबाहेर जाऊन उभा राहिला. दोरिझेन आपल्याशी मंदिरात विवाह करील ही खुळी आशा त्याच्या डोक्यांत भिनलेली होती. ते खडक पुन्हां दिसण्यापूर्वी हे व्हायला हवं होतं. दोरिझेन तयार झाली. आर्बरने तिला पाणावलेल्या डोळ्यांनी निरोप दिला. तिने वाड्याच्या दरवाज्याच्याबाहेर अंगणात पाऊल टाकलं.

पण ऑरेलियस मात्र कावराबावरा झाला होता. दोरिझेन आणि आर्बर यांच्या सत्यनिष्ठेच्या व प्रेमाच्या शक्तीपुढे तो थरथर कांपायला लागला. कारण त्याने असत्याची कास धरली होती. तो खोटे बोलला होता. ते खडक कांही तिथून उचलून टाकलेले नव्हते. तितक्यांत जोरांत गडगडाट झाला आणि विजा चमकल्या. जणूं किनाराच हादरला होता. सर्वांनी त्या दिशेला पाहिले. आणि काय आश्चर्य! ते खडक तिथे हजारो वर्षांपूर्वी होते तसेच आणि त्याच जागी होते. मायाजालाचा प्रभाव संपला होता.

ऑरेलियस बेशुद्ध झाला. आर्बर आणि दोरिझेनने आपल्या सेवकांना हांक मारली आणि तरुण ऑरेलियस शुद्धीवर येईपर्यंत त्यांनी त्याची काळजी घेतली. ऑरेलियस सावध झाल्यानंतर त्याने आर्बर आणि दोरिझेनला अभिवादन केले व म्हणाला, ''मला क्षमा करा, या पाप्याला क्षमा करा!'' त्याला रडूं आवरेना आणि तो तिथून घाईघाईने निघून गेला. ब्रिटनीमधे त्यानंतर त्याला कधीही कुणीही पुन्हां पाहिले नाही. (एम.डी.)

खास बातम्या

दिल्लीतल्या पाठ्यपुस्तकांत सचिन

दिल्ली राज्यांतल्या सरकारी शाळांमधल्या १०,११, व १२वीच्या विद्यार्थ्यांना यंदाच्या शैक्षणिक वर्षापासून सचिन तेंडुलकर ह्या निष्णात फलंदाजाचे चरित्र अभ्यासक्रमांत नेमलेले आहे. हा धडा मुलाखतीच्या स्वरुपांत असून त्यांत हा क्रिकेटपटू आपल्या जीवनांतले कांही प्रमुख प्रसंग सांगतो. त्याच्या यशाची कारणें कोणती, असं विचारल्यावर सचिनने उत्तरादाखल सांगितले आहे, कीं त्याची महत्वाकांक्षा, सातत्याने सराव, आणि तीव्र आकलनशक्ती!

सर्वांत उंच कचरापेटी

ऍव्हरेस्ट पर्वताचे शिखर हे जगांतले सर्वांत उंच स्थान! पण जामलिंग नोर्केवर विश्वास ठेवायचा असेल, तर दहापंधरा वर्षांनंतर हे उत्तर चूक ठरुं शकेल. ५१ वर्षांपूर्वी एडमंड हिलरी यांच्याबरोबर ऍव्हरेस्टवर स्वारी करणाऱ्या तेनसिंग नोर्के यांचा जामलिंग हा मुलगा. हे शिखर आता हळूहळू सर्वांत जास्त उंचीवरची कचरापेटी होणार आहे. अन्नाचे अवशेष, तंबू, कागद, प्लॅस्टिकचे कप, पिशव्या, मोडके बांबू, रिकाम्या बाटल्या, आणि मानवी घाण. ऍव्हरेस्टची शिखरावरची सपाटी म्हणजे जेमतेम २०० चौ. फुटांची जागा. एकावेळी फार तर वीस ते तीसजण तिथे उभे राहूं शकतात. तिथे जाणाऱ्या गिर्यारोहकांची कसून तपासणी यापुढे व्हायला हवी, विमानतळावर घेतात ना अगदी तश्शीच! आणि रिकाम्या हातानेच शिखरावर जाण्याची परवानगी द्यायला हवी.

मुळांची पानें

चंपनचे कथाबन

कोणे एके काळी, चंपन नांवाचा ससा एका अरण्यांत राहात होता. त्याच्या घराजवळ असलेल्या झाडाखाली बसून गोष्टी वाचायला त्याला आवडत असे. तो अतिशय प्रामाणिक, दयाळू व हुशार होता. त्याच्या गोष्टी ऐकायला अनेक पशुपक्षी जमत असत.

चंपनने पशुपक्ष्यांना गोष्टी वाचून दाखवायला सुरवात केल्यापासून अरण्याचा राजा असलेल्या सिंहाचा दरबार ओस पडायला लागला. कोल्हे आणि लांडगे यांना सशाचा मत्सर वाटत होता, म्हणून ते त्याच्याकडे जात नव्हते.

एकदा सकाळच्या वेळीं सिंह अरण्यांत फिरत होता. ससा एका पक्ष्याला गोष्ट सांगताना सिंहाला दिसला. गोष्ट संपल्यावर पक्षी उडून झाडावर जाऊन बसला, आणि ससा आपल्या घरांत परत गेला. सिंहाला याची कांही माहिती नव्हती म्हणून त्याने त्या पक्ष्याला विचारले. पक्ष्याने सगळी माहिती सांगितली. सिंहाला राग आला. सशाच्या गोष्टी

ऐकायला येणारे पशुपक्षी दरबारांत येत नव्हते, हे त्याला कळलं. कोल्हे व लांडगे यांच्या प्रमुखांकडे सिंह गेला, आणि कसंही करून सारे प्राणी दरबारांत परत येतील त्याची व्यवस्था करायला सिंहाने त्यांना सांगितले. सशाला ठार मारायचा त्यांनी बेत ठरवला.

सिंहाने एका साधूचा वेष घेतला आणि कोल्ह्यांकडून बातमी पसरवली कीं ह्या साधूला सशाला आशिर्वाद देण्याची इच्छा आहे. माकडाने ही बातमी सशाला सांगितली. ससा साधूकडे जाण्यासाठी तयार होत होता, तितक्यांत तो पक्षी तिथे उडत आला आणि सशाला ठार मारायचा बेत आहे, याची सावधगिरीची सूचना त्याने सशाला दिली. तोच तिथे एक लांडगा येऊन त्याने दार ठोठावले. ससा म्हणाला, "मी उद्यां येईन, कारण आता अंधार झालाय." त्या पक्ष्याने सर्व प्राण्यांना सकाळी तिथून दुसऱ्या अरण्यांत जायला सांगितले होते. त्याप्रमाणे सगळे मित्र दुसरीकडे गेले. तिथे हा ससा त्यांचा राजा झाला. आणि त्या अरण्याचे नांव पडले, "चंपनचे कथावन."

स्निग्धा पटेल, नवी मुंबई

अनेक वर्षे उलटली. चंपनला चकू आणि चह्रू नांवांचे दोघे मुलगे होते. वडिलांसारखेच तेही

सायन चंदा कोलकाता

गुणवंत होतेच, पण ते फारच हुशार होते. सिंहाबद्दल चंपनने त्यांना सांगितलेलं त्यांच्या लक्षांत होतं.

एक दिवस सिंहाचा छावा यांच्याशी खेळायला आला. हे दोघे घरी पळाले आणि त्यांनी वडिलांना सांगितले, "बाबा, आज एक लहान सिंह आमच्याबरोबर खेळायला आला होता. तो बहुतेक त्या राजा सिंहाचाच बेटा असावा. कदाचित तो आमच्यावर हल्ला करील." चंपनने उत्तर दिले, "नाही बाळा, तो सिंह आता म्हातारा झालाय. तेव्हां काळजी करुं नका."

दुसऱ्या दिवशी सिंह व त्याचा छावा ह्यांच्यावर हल्ला करायला आले. छाव्याला माहीत नव्हते कीं आपले नवे मित्र हे आपल्या वडिलांचे शत्रू आहेत. छावा सिंहावर खूप चिडला, आणि त्याने परत घरी जायचे नाकारले. सिंह लाजिरवाणा होऊन एकटाच घरी परत गेला. जेव्हां चंपन घरी आला तेव्हां सिंहाच्या छाव्याने आपला निर्णय त्याला सांगितला.

बरेच दिवस मोठ्या सिंहाने कुणावरही हल्ला केला नाही कारण त्याचा छावा शत्रूच्या वनांत राहात होता ना! सिंहाला आपली चूक कळली. तो चंपनच्या कथावनांत गेला आणि त्याने चंपनला विचारले, "मी तुझा मित्र होईन आणि इथे राहून तुझ्या गोष्टी ऐकेन. तुला चालेल कां?" चंपनने होकार दिला. आणि ते सारेजण आनंदात एकत्र राहूं लागले.

अधिकारी (हॉटेलला फोनवर) मला एक संपूर्ण भोजन ऑफीसला पाठवा.
हॉटेल मॅनेजर : माफ करा, साहेब. आम्ही ऑफीसांत भोजनाचा डबा पाठवूं शकत नाही.
अधिकारी : कां?
मॅनेजर : आम्ही फक्त घरपोंच डबे देतो.

- आर. राघवेंद्रन (१२), चेन्नई

जज : तुला काय पसंत पडेल ते पाहा - दहा दिवस तुरुंगवास किंवा पांच हजार रुपये.
आरोपी : काय झकास कल्पना आहे. मी पैसेच घेईन.

- सेसिल डीक्रूझ (१०), मुंबई

पाठलाग करुं लागला. हे तिघे एका झुडुपाआड लपले. पहारेकऱ्याने त्यांचे बोलणे ऐकले होते, पण तितक्यांत ही मुले तिथून निसटली. खाली पायथ्याशी तिघेही परत आले आणि सारेजण सरळ पोलीस चौकीवर गेले. तिथे इन्स्पेक्टरला बघितल्याबरोबर ते एकदम म्हणाले, ''इन्स्पेक्टरकाका, आज आम्ही दहशतवाद्यांची एक टोळी बघितली.''

तो इन्स्पेक्टर स्तंभित झाला. रात्रीच्या वेळी इतक्या उशीरा ही चार मुले तिथे आलेली पाहून तो आधी चकित झाला होता. त्याला फारच आश्चर्य वाटले.

''कुठे? तुम्हाला कुठे दिसले दहशतवादी?''

अर्शिक म्हणाला, ''त्यांनी बरमुरा डोंगरावर एक कारखाना सुरुं केला आहे.'' इन्स्पेक्टरने त्यांची [illegible] ऐकली आणि तो हंसतच [illegible]

भेदरुन गेलेला अर्णव इतरांना हळू आवाजात म्हणाला, ''मला वाटतं हा इन्स्पेक्टरही त्यांचाच साथीदार असला पाहिजे. आपण जाऊं या परत.''

त्यावेळी इन्स्पेक्टर म्हणाला, ''अरे पोरांनो, ते दहशतवादी नाहीत. गतवर्षी आपल्या सरकारनेच तिथें बंदुकांचा कारखाना काढलाय. पण ही बातमी जनतेला जाहीर केलेली नव्हती.''

आता मुलांची हंसण्याची पाळी होती. इन्स्पेक्टरने मनमोकळेपणे हंसून म्हटले, ''पण तुम्ही मुलं मात्र खूप शूर नि धाडसी आहात हं! तुमचं कौतुक केलंच पाहिजे.''

आपल्या मुक्कामावर परत येताना स्कॉट म्हणाला, ''पण हा प्रसंग आपण जन्मांत कधी विसरणार नाही.'' स्कॉट हंसायला लागला व सर्वजण त्याला सामील झाले.

जॉन : मी जे करुं शकतो ते आमच्या शाळेंत कुणालाही करता येत नाही, अगदी आमच्या वर्गशिक्षकांनादेखील नाही.

जेरी : काय ते?

जॉन : मी लिहीलेलं वाचणे!

- जी.आर. वेंकटेश (१२),
जग्गयापेट

प्रवासी (रेल्वे स्टेशनकडे जाताना) : जर मी तुझ्या शेतांतून जवळच्या वाटेने स्टेशनवर गेलो तर मला तीन वाजताची गाडी पकडता येईल कां?

शेतकरी : नक्कीच! आणि जर माझ्या कुत्र्याने तुम्हाला पाहिलं तर कदाचित त्यापूर्वीची गाडीदेखील गांठता येईल.

रत्नशेखरांचा संकेत

पंडित रत्नशेखर हे प्रशांत नगर राज्याचे गुरु होते. त्यांच्या गुरुकुलांत अनेक विद्यार्थी शिक्षण घेत होते. त्यांचा शिक्षणक्रम पूर्ण झाला कीं ते मुलांना योग्य व्यवसायक्षेत्र निवडण्याबाबत सल्ला देऊन त्यांना निरोप देत. जे विद्यार्थी अत्यंत बुद्धिमान होते त्यांना ते राजदरबारांत नोकरी करण्यास सांगत असत. गुरुजींच्या अशा विद्यार्थ्यांना राजाही मोठ्या आस्थेने कार्यालयांत नोकरी देत असे.

त्या वर्षी जितके विद्यार्थी अभ्यासक्रम पूर्ण करुन गुरुकुलांतून बाहेर जाणार होते, त्यांच्यापैकी चांगल्या, योग्य, अशा पांच विद्यार्थ्यांना पंडित रत्नशेखरनी राजाकडे पाठवले. पाठवताना पहिल्या विद्यार्थ्याला खडावा घेऊन जायला सांगितले. दुसऱ्या विद्यार्थ्याला वेत, तिसऱ्याला चाळणी, चौथ्याला झाडू घेऊन, आणि पांचव्या विद्यार्थ्याला चमनगोटा करुन राजाकडे धाडले.

जेव्हां हे पांचीजण राजप्रासादाजवळ पोंचले, तेव्हां प्रशांतनगरचा राजा शेजारच्या राजाच्या निमंत्रणावरुन त्यांच्या राज्यांत भेटीला गेला होता. प्रधानमंत्रींच्या देखरेखीखाली, राज्यकारभाराची जबाबदारी युवराज सांभाळत होता.

रत्नशेखरने पाठवलेल्या पांची शिष्यांनी राजसभेत प्रवेश केला. त्यांनी युवराजाला नम्रपणे प्रणाम केला आणि गुरुजींनी बरोबर दिलेल्या वस्तू दाखवल्या.

रत्नशेखर पंडितांचे विद्यार्थी हे निश्चितच उत्तम शिक्षण घेतलेले बुद्धिमान व तरतरीत असणार हे युवराजाला ठाऊक होतं. परंतु ज्या वस्तू या तरुणांनी बरोबर आणल्या होत्या, त्यावरुन त्यांना कोणत्या विभागांत काम दिलं पाहिजे, हे कांही त्याला समजेना. म्हणून ही जबाबदारी त्याने प्रधानमंत्र्यावर सोंपवली.

प्रधानमंत्र्यांनी कांही व्यावहारिक प्रश्न त्या मुलांना विचारले. त्यांची उत्तरे ऐकून त्यांना समाधान वाटले असावे असे दिसत होते. त्यांच्या

चरण तेजा

वस्तू व उत्तरांवरुन मंत्र्यांनी प्रत्येकाला कामाचे क्षेत्र विभागून दिले. खडावा घेऊन येणाऱ्याला त्यांनी खजिनदाराच्या कचेरीत काम दिले. वेत घेऊन येणाऱ्या तरुणाची कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षण देण्यासाठी नेमणूक केली. चाळणी घेऊन येणाऱ्याला संरक्षण व्यवस्था खात्यांत पाठवले, आणि केरसुणी घेऊन येणाऱ्याला सेनापती नेमले. शेवटचा उमेदवार जो मुंडण करुन आला होता त्याला त्यांनी उपमंत्रीपदावर नेमले.

बराच वेळ विचार केल्यानंतरदेखील, प्रधान-मंत्र्यांनी राजगुरुंचे शिष्य ज्या वस्तू घेऊन आले होते, त्यांच्या आधाराने हे खातेवाटप कसे काय केले, त्याचा उलगडा युवराजाला झाला नाही. त्याला हे सारं अजब वाटत होतं. त्याने नम्रपणे प्रधानमंत्र्यांना विचारले, ''मंत्रीजी, शिष्यांनी ज्या वस्तू आणल्या होत्या, त्यांच्यावरुन तुम्ही ही नेमणूक कशी केलीत? मी खूंप विचार केला, तरी मला कांही याचे उत्तर सांपडले नाही. तुम्ही याचा खुलासा कराल कां?''

प्रधानमंत्र्यांनी हंसून म्हटले, ''युवराज, ऐका! पहिला शिष्य खडावा घेऊन आला. खडावांना आपण कितीही तावडलं, तरी त्या निमूटपणे सर्व कांही सहन करतात, विरोध करीत नाहीत. त्याचा अर्थ असा कीं खडावा विनय आणि विश्वास यांचे प्रतीक आहेत. विनयी आणि विश्वासू व्यक्तीच्यासाठी कोषागारांत नोकरी देणे सर्व दृष्टींनी योग्य ठरेल. हाच गुरुजींचाही उद्देश होता. म्हणून त्यांनी त्याला खडावा दिल्या.''

युवराजाने ''लक्षांत आले'' अशा अर्थी हंसत मान डोलावली. ''दुसरा शिष्य वेत घेऊन आला. वेत हे अनुशासनाचे प्रतीक आहे. गुरुजींचा अभिप्राय आहे कीं सरकारी कर्मचाऱ्यांना योग्य प्रशिक्षण व कामाचे वळण लावण्यास हा तरुण योग्य आहे. म्हणून मी त्याची नियुक्ती शिक्षण-खात्यांत उच्च पदावर केली. तिसरा शिष्य चाळणी घेऊन आला होता. चाळणी चांगले खाली पाडते आणि नको असेल ते वरच्यावर वेगळे काढते. गुरुजींनी असा संकेत दर्शवला कीं हा शिष्य चांगल्याचा आदर करील, आणि दुष्टांना वेगळे काढील. म्हणून त्याच्यावर सुरक्षेची जबाबदारी सोंपवली. आता केरसुणीचं काम कोणतं असतं? हवेतून किंवा इतर कारणांमुळे घरांत केरकचरा जमतो, तो केरसुणी झाडून टाकते आणि घर स्वच्छ, साफसूफ करते. शत्रूचे सैनिक जेव्हां आपल्या राज्यांत प्रवेश करतात, तेव्हां केरसुणी जशी केराला झटकून टाकते, तसा हा तरुणदेखील शत्रूला झटकून टाकील. त्याला झाडू देऊन पाठवण्यांत गुरुजींनी हा संदेश दिला होता.''

''मंत्रीजी, आपली स्तुती करण्यासाठी मी कांही आपल्या बरोबरीच्या पातळीवरचा नाही, पण आपली स्तुती केल्याखेरीज मला राहावत देखील नाही. रत्नशेखर यांनी यांच्यापैकी एकाची चकोटी करुन त्याला कां पाठवले होते? त्यांची ही कल्पना फारच विक्षिप्त वाटते. पण आपण तर त्याला उपमुख्यमंत्रीपद दिलेत; हे मला फारच विचित्र वाटले आहे!''

''होय युवराज! प्रथम मलाही हे सर्व फार विचित्र वाटले होते. पण खूप विचारमंथन केल्यावर गुरुजी काय संकेत देत आहेत ते लक्षांत येऊं लागले. हा पांचवा शिष्य, आपल्या केसांखाली असलेल्या मस्तकाचा अत्यंत बुद्धिमान उपयोग करणारा असला पाहिजे. त्याच्या बुद्धिमत्तेचा देशासाठी उपयोग व्हावा, म्हणून मी त्याची उपमुख्यमंत्री म्हणून नेमणूक केली.'' प्रधानमंत्र्याने खुलासा केला.

या उत्तराने युवराजाच्या मनांतल्या साऱ्या शंका दूर झाल्या. प्रधानमंत्र्यांच्या चाणाक्ष स्वभावाचे त्याला फारच कौतुक वाटले.

वराहांचे गांठोडे

ब्रह्मदत्त काशी येथे राज्य करीत असतां बोधिसत्वांनी एका जमिनदाराचा मुलगा म्हणून अवतार धारण केला. ते वयांत आले तोपर्यंत त्यांच्या कुटुंबाची प्राप्ती आणखी जास्तच वाढली. बोधिसत्वांना एक भाऊ सुद्धां होता.

कांही काळ लोटल्यावर जमीनदार वारला. त्यांच्या कुटुंबाच्या मालकीच्या एका गांवात वसुलीसाठी दोघे भाऊ निघाले. कुळांकडून त्यांना यावयाचे खंडाचे पैसे, धान्य, वगैरे वसूल केल्यावर त्यांच्या जवळ एक हजार वराह (एक सोन्याचे नाणे) त्यांच्या जवळ जमा झाले.

ते पैसे घेऊन दोघे भाऊ काशीला निघाले. त्यांच्या वाटेंवर एक नदी लागली, ती पार करून जावयाची होती. नाववाला यायला आणखी थोडा उशीर होता, म्हणून दोघांनी आपल्याबरोबर आणलेले फराळाचे सामान काढले व दोघे खायला बसले. धाकट्या भावाने खाणे झाल्यावर पाणी पिऊन घेतले.

बोधिसत्वांनी संवयीप्रमाणे खायला घेतलेल्या फराळाच्या सामानापैकी थोडे उरविले आणि ते नदीच्या पाण्यांत फेकून दिले.

बोधिसत्वांनी फराळाचे जे सामान फेकून दिले, ते पाण्यांतल्या एका भुताने घेतले. ते खाल्यावर त्याच्या अंगात एका दिव्य शक्तीचा संचार झाला. त्यामुळे त्या भुताला त्याला फलाहार घालणारा कोण हे कळले.

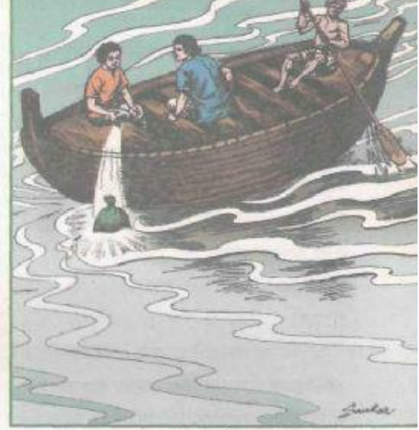
खाऊन पिऊन झाल्यानंतर बोधिसत्व नदीकांठावर एक पंचा अंथरून झोपले. त्यावेळी त्यांच्या भावाच्या डोक्यात एक दुष्ट विचार आला. तो विचार म्हणजे आलेल्या पैशांतील भावाचा वांटासुद्धां उडविण्याची दुर्बुद्धी त्याला झाली. लगेच त्याने दगडगोटे गोळा करून वराहांच्या गाठोड्यांसारखेच दुसरे एक गाठोडे तयार केले आणि दोन्ही गांठोडी थोरल्या भावाला दिसणार नाहीत अशा तऱ्हेने त्याने ती आपल्या कपड्यांबरोबर लपवून ठेवली.

त्यानंतर कांही वेळाने नावाडी आला व बोधिसत्वांची झोप मोडली. दोघे भाऊ नावेत बसले. नाव नदीच्या मधोमध आली. त्याने योजलेल्या युक्तीप्रमाणे धाकट्या भावाने दगडगोट्यांचे गांठोडे नदीत निसटून पडल्यासारखे दाखवून नदीत पाडले. त्याने हे काम दुष्टबुद्धीनेच केले होते. तरी कांपऱ्या हाताने बोलता बोलता गांठोडे पाण्यात टाकतांना ओरडला - ''दादा, वराहांचे गाठोडे पाण्यांत पडले की रे!''

ते ऐकून बोधिसत्व म्हणाले - ''पडले तर जाऊ दे रे! नाही तरी ते आपले पैसे नव्हतेच, म्हणून तर नदीत पडले! त्यासाठी मनाला लावून घेणे वेडेपणा होईल!'' असे सांगून बोधिसत्व गप्प राहिले.

बोधिसत्वांनी पाण्यांत टाकून दिलेला फलाहार ज्या भुताने खाल्ला होता, त्याने पाण्यांत पडलेले गांठोडे खऱ्या वराहांचेच होते, ते ओळखले, एवढेच नव्हे तर धाकट्या भावाने केलेली लबाडीसुद्धां ओळखली. त्याने एका मोठ्या माशाला चिथवून ते गाठोडे त्याच्याकडून गिळविले.

त्यानंतर तो मासा नजरेआड कोठे जाऊ ये, यासाठी सतत त्याच्यावर नजर ठेवली. बोधिसत्व व त्यांचा धाकटा भाऊ दोघे काशीला परतले. घरी आल्यावर धाकट्या भावाने त्याच्याजवळचे दुसरे गाठोडें सोडून पाहिले. त्यांत त्याला दगडगोटेच मिळाले. त्याची चूक कळल्यावर त्या धक्याने तो आजारी पडला.

नंतर एकदा कोळ्यांनी नदीत मासे धरायला जाळे टाकले. पाण्यांतल्या भुताने त्याला प्राप्त झालेल्या मंत्रशक्तीने वराहांचे गाठोडे गिळणारा मासा जाळ्यांत पडेल असे केले. त्याप्रमाणे तो मासा जाळ्यांत सांपडला. कोळ्यांनी तो मासा राजधानीत नेला. मासा पाहून ग्राहकांनी त्याची किंमत विचारतां कोळ्यांनी त्याची किंमत एक हजार वराहांहून एक वराह जास्त असल्याचे सांगितले.

ग्राहकांना कोळ्याचे डोके फिरले तर नाही असे साहजिकच वाटले आणि ते हसूं लागले. तेव्हां कोळी तो मासा बोधिसत्वांकडे घेऊन गेले. बोधिसत्वांनी त्याची किंमत विचारली.

कोळी म्हणाले - ''तुम्हीच घेणार असाल तर फक्त एक वराह!''

''इतर कोणाला हवा असेल तर काय किंमत

घ्याल? तुमचे हे विचित्र बोलणे ऐकून मला तर आश्चर्य वाटते आहे!" बोधिसत्व म्हणाले.

"इतर कोणाला विकायचा झाला तर एक हजार एक वराहांहून कमीला देणार नाही." कोळी म्हणाले. बोधिसत्वांना आश्चर्यच वाटले. तरी त्यांनी एक वराह देऊन तो मासा विकत घेतला. नंतर पतिपत्नींनी तो चिरून पाहिला तर माशाच्या पोटात एक हजार वराहांचे गाठोडे सांपडले. बोधिसत्वांनी ते ओळखलेही.

"अग, हे वराहांचे गाठोडे आपलेच आहे!" असे म्हणत बोधिसत्वांनी घडलेली गोष्ट बायकोला सांगितली व म्हणाले - "परंतु या कोळ्यांना दिव्य ज्ञान असावेसे मला वाटूं लागले आहे. माशाच्या पोटांतून निघालेले हे एक हजार वराहांचे गाठोडे माझे असल्याचे या कोळ्यांना कसे काय कळले? म्हणून तर त्यांनी इतरानाच विकायचं झालं तर एक हजार एक वराह घेणार असल्याचं व मला विकायचं झालं तर फक्त एक वराहाला विकायचं असं त्यांनी ठरविलं! त्यांनी जास्त मागितला तो एकच वराह, तो त्यांच्या मेहनतीचा मोबदला म्हणून!" नंतर कोळ्यांना इतकं दिव्यज्ञान कसं काय मिळालं, याविषयी बोधिसत्व विचार करीत असतां एक दिव्यवाणी झाली :

"देवमाणसा, मी पाण्यांत राहणारं एक भूत आहे. एकदां तू फलाहार करीत असतां त्यांतला काही वांटा पाण्यात टाकून दिलास. तो फलाहार मी केला व मला दिव्यज्ञान प्राप्त झाले. नदीत पडलेले वराहांचे गाठोडे मीच माशाकरवी गिळविले आणि मीच कोळ्यांना तुझ्याकडे तो मासा न्यायला प्रेरणा दिली. अशा तऱ्हेने मी तुझे उपकाराचे ऋण फेडण्याचा अल्प प्रयत्न केला. तू आपल्या कपटबुद्धी असलेल्या धाकट्या भावाला यांतले कांही देऊ नकोस."

पाण्यातल्या भुताने केलेले उपकार व त्याची सौजन्य वृत्ती दोन्हींची बोधिसत्वांनी खूप वाखाणणी केली व त्यांना फार आनंदही झाला. परंतु बोधिसत्वांनी, भुताने दिलेला सल्ला मात्र न मानून उदारवृत्तीने धाकट्या भावाला पांचशे वराह दिले आणि आपले भ्रातृप्रेम राखले.

विष्णु पुराण

लक्ष्मी वेदवती नांवाचा अवतार धारण करून तपश्चर्या करीत असताना रावणाने तिचा बुचडा धरला, म्हणून ती योगाग्नीने जळून गेली आणि लंकेत जन्मली.

लंकानगरीसारखंच एक विशाल व सुंदर सरोवर होते. रावण नित्य संवयीप्रमाणे प्रातःकालीच त्या सरोवरांत स्नानसंध्या आटोपून शंकराच्या पूजेसाठी कमळें आणायला गेला. त्याला एक मोठे कमळ सरोवराच्या मध्यभागी दिसले. त्या कमळातून शुभ्र कांती बाहेर फेकली जात असल्याचे दिसले. त्याच्याजवळ जात असतां त्या फुलांत सोन्यासारखं चकाकणारे एक मूल रडत असलेलं दिसलं.

त्या तान्ह्या मुलाला पाहून रावण त्याच्याकडे आकृष्ट होऊ लागला. त्याच वेळी एक देववाणी झाली - "रावणा, ते मूल तुझा व तुझ्या लंकेचा नाश करण्यासाठी जन्मलेले आहे!"

रावणाने ती वाणी ऐकून राक्ष र वीरांना त्या अर्भकाला मारून टाकण्याची आज्ञा केली.

अनेक तऱ्हेने प्रयत्न करून पाहूनही ते मूल मरेना. तलवारी व सुरे अदृश्य झाले. अग्नी विझून गेला. दगड, फुलांचे, ढीग झाले. क्रूर जंगली प्राणी पळून गेले.

राक्षस कंटाळून गेले. त्यांनी पंचधातूची केलेली एक पेटी घेऊन त्यांत त्या अर्भकाला ठेवले, आणि ती पेटी समुद्रांत टाकून दिली.

ती पेटी तरंगत जाऊन जमिनीला लागली व भूगर्भात शिरून कोठे तरी अदृश्य झाली.

मिथिला नगरीचा राजा जनक हा फार मोठा ज्ञानीपुरुष व राजर्षी होता. यज्ञ करण्यासाठी जमीन

११. रामसीता विवाह

सपाट व सारखी करण्याकरिता नांगरीत होता. नांगराला 'खण्ण्' असा आवाज होऊन ती पेटी लागली. पेटी उघडून पाहिली तर आंत एक सुंदर मुलगी. जनक राजाने तिला भूदेवीने दिलेला प्रसाद समजून प्रेमाने आपली मुलगी म्हणून उचलून घेतले.

नागराच्या फाळाने जी खांच पडते तिला 'सीता' म्हणतात, त्या खांचेत सांपडलेली मुलगी म्हणून तिचे नांव 'सीता' झाले. जनकाची मुलगी म्हणून 'जानकी', भूमीत जन्मली म्हणून 'भूमाता', या नांवाने सीता वाढू लागली.

सीता आपल्याबरोबरच्या मुलींबरोबर खेळत असताना आपला चेंडू शोधीत असतांना फुलांनी पुजलेल्या धनुष्याखाली डाव्या हाताने तिने उचलून पाहिले तर तिला चेंडू दिसला, तो तिने उचलला. नंतर ते धनुष्य खेळायला चांगलं आहे असे समजून तिने आपल्या घरकुलांत नेऊन ठेवले आणि ती खेळूं लागली.

जनकराजाने ते सर्व प्रत्यक्ष पाहिले व थक्क झाला.

ते धनुष्य शंकराकडून मागून घेऊन जनक-राजाचे पूर्वज त्याची पूजा करीत आले होते. त्रिपुरासुराचा वध केला तेव्हां शंकराने त्याच धनुष्याचा उपयोग केला होता. ते धनुष्य उचलावयाचे म्हणजे तीनशे वीरांची गरज असे.

असे धनुष्य सीतेने लहानपणीच उचलले हे पाहून, सीता ही कोणी सामान्य स्त्री नाही, हे जनकराजाने ओळखले. अशा मुलीला वर शोधायचा म्हणजे ते धनुष्य उचलून त्याला दोरी चढविण्याचे काम जो पुरुष करील, तोच योग्य ठरला असता.

त्याप्रमाणे अशा पुरुषालाच आपली मुलगी वरमाला घालील, असे स्वयंवर प्रसंगी जनकराजाने जाहीर केले होते.

सीता अशा स्थितीत मिथिलेत लहानाची मोठी झाली.

इकडे विश्वामित्राने यज्ञरक्षणार्थ रामलक्ष्मणाला पाठवावे, म्हणून दशरथ राजाला सांगितले. तेव्हां दशरथ राजा म्हणाला- "यज्ञरक्षणार्थ मी या लहान मुलांना कसा काय पाठवूं मुनीश्वर? अद्याप त्यांनी शस्त्रास्त्र विद्या शिकून घेतलेली नाही!"

"त्यासाठींच तर मी आलो आहे! क्षत्रिय-कुमारांना कोणकोणत्या विद्या शिकविणे आवश्यक आहे, त्या सर्व मी त्यांना शिकवीन!" असे सांगून विश्वामित्रांनी वसिष्ठ मुनींकडे पाहिले.

वसिष्ठमुनी स्मित करुन विश्वामित्रांची स्तुती करूं लागले आणि रामलक्ष्मणाला विश्वामित्रां-बरोबर पाठविण्यास त्यांनी दशरथाला सांगितले. मुनिकुमारासारखे आपले केस बांधून धनुष्यबाण घेऊन, विश्वामित्र मुनींबरोबर रामलक्ष्मण निघाले.

वाटेत जागोजागी थांबून विश्वामित्र मुनी दोघांना धनुर्विद्येचे मंत्रतंत्र शिकवीत.

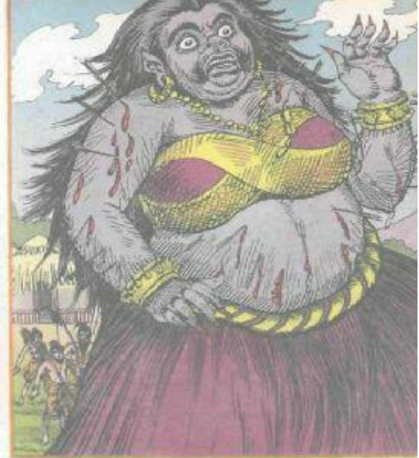
रामलक्ष्मण विश्वामित्र ऋषींच्या आश्रयाला राहून धनुर्विद्येंत पारंगत झाले. विश्वामित्र मुनी यज्ञाची तयारी करीत असताना त्यांत विघ्नें आणण्यासाठी भयंकर आवाज करीत ताटका राक्षसीण विजेसारखी येऊन आश्रमावर पडली.

विश्वामित्र मुनींनी ताटका राक्षसिणीचा वध कर म्हणून रामाला आज्ञा केली. रामाने ताटकेवर शरवृष्टी सुरु केली. ताटकेच्या सर्व अंगात बाण शिरले व ती एका पर्वतासारखी जमिनीवर मरून पडली.

यज्ञ सुरुं झाला. विश्वामित्रांनी रामाला सर्व तऱ्हेच्या अस्त्रांचा प्रयोग कसा करावयाचा उपदेश केला. रामलक्ष्मण, धनुष्यबाण घेऊन सारखे यज्ञभूमीच्या चारी बाजूंनी हिंडत होते. त्यामुळे यज्ञभूमीचे रक्षण उत्तम प्रकारे झाले.

तरी मारीच व सुबाहू नांवाचे दोन राक्षस यज्ञभूमीवर चालून आले. रामाने दोनच बाण सोडले. सुबाहू तत्काळ मरण पावला. मारीचाला जो बाण लागला त्यामुळे तो समुद्रांत जाऊन पडला, आणि कसाबसा स्वतःचे प्राण वांचवून लंकेला पोहोचला.

यज्ञ निर्विघ्नपणे चालू होता. विश्वामित्रांनी

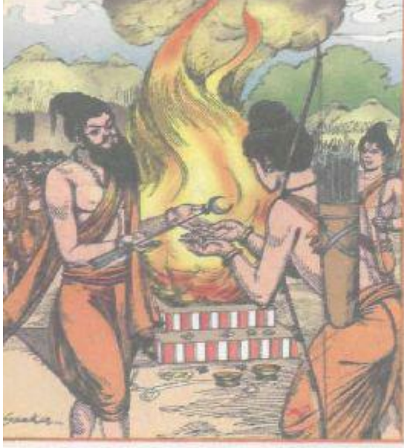

यज्ञसमाप्तीपूर्वी रामाच्या हस्ते अग्निकुंडात हविष्य घालून यज्ञकार्यात भाग घेतल्याचा पुण्यलाभ त्याला करवून दिला. यज्ञकुंडातून ज्या ज्वाळा बाहेर येत होत्या, त्यावर अर्धचंद्राकृती टोक असलेला एक बाण तरंगत असल्याचे दिसले.

विश्वामित्र रामाला म्हणाले - "रामा, तो तुझा बाण आहे. त्याला यापुढे रामबाण हेच नांव राहील. तो बाण शत्रूचा शिरच्छेद करून परत तुझ्या हातांत येईल!" असे सांगून विश्वामित्र ऋषींनी तो बाण रामाला दिला. रामाने तो बाण भक्तिभावनेने डोळ्याला लावून भात्यांत ठेवला.

बरेच दिवस यज्ञ चालू होता. त्या अवधीत विश्वामित्रांनी रामाला सर्व अस्त्रांचा उपदेश केला!

"रामा, तू व मी सूर्यवंशीय आहो! मला माहित असलेली सर्व अस्त्रविद्या शिकविण्यासाठी

तुला घेऊन आलो व तुला ती शिकविल्याने माझ्या मनाचे समाधान झाले आहे. तुझ्यासारख्या शिष्याचा गुरु झाल्याबद्दल मला किती आनंद होत आहे!''

''गुरुदेव, मी आपल्या कृपाप्रसादाला पात्र ठरलो, याबद्दल मी स्वतःला धन्य समजतो!'' राम म्हणाला.

विश्वामित्रांच्या सिद्धाश्रमांत रामलक्ष्मणांनी युवावस्थेत प्रवेश केला.

एके दिवशी विश्वामित्र ऋषी अस्त्रांचे वैशिष्ट्य रामाला समजावून सांगताना रामाकडे पहात म्हणाले, ''रामा, तुझे विशाल नयनारविंद माझ्या आश्रमावर शांत चंद्रिका किरण फेकीत राहून, माझ्या आश्रमाला त्यांनी शांतिस्थान केले आहे. म्हणून तू शांताराम आहेस आणि सुंदररामही आहेस.''

''चल माझ्याबरोबर'' अशा अर्थी मान हलवून विश्वामित्र निघाले. रामलक्ष्मण त्यांच्या पाठोपाठ चालू लागले. विश्वामित्र मिथिला नगरीच्या दिशेने चालूं लागले.

वाटेत गौतम मुनींच्या आश्रमातून जात असतां रामाचा पाय एका दगडाला लागला, व तो अहिल्येचे रूप घेऊन बदलला. अहिल्येने रामाला प्रणाम केला. राम चकित झाला.

त्याचवेळी दीर्घकाळ तप करीत असलेले गौतममुनी तपश्चर्या संपल्यावर तेथे आले.

रामाकडे श्रद्धा भक्तिपूर्वक पहात ते म्हणाले - ''रामचंद्रा! माझी पत्नी अहिल्या शापमुक्त झाली. तू पावनराम आहेस!''

अशी कोणती गोष्ट घडली कीं त्यामुळे अहिल्या शापमुक्त झाली असली पाहिजे, याअर्थी राम चकित होऊन सर्वांकडे पाहू लागला.

गौतम मुनी अनन्यभावे रामाकडे पहात म्हणाले - ''रामा, होय, तू एक अवतार पुरुष आहेस!''

''विष्णूने जे अवतार धारण केले, त्या अवतारांत रामावतारानंतर कृष्णावतारात कृष्णाने तो अवतार पुरुष आहे हे माहीत असूनही अनेक लीला केल्या, व तो लहानाचा मोठा झाला. राम हा पूर्णपणे मानव म्हणूनच आपले कर्तव्य पालन करीत राहिला. मानव म्हणूनच त्याने मोठमोठी कार्यें केली. हेच रामावताराचे वैशिष्ट्य!'' सूतमहर्षी रामकथा पुढे सांगू लागले.

गौतममुनी सर्वांना आश्रमांत बोलावून घेऊन गेले आणि त्यांनी सर्व प्रकारे अतिथि सत्कार केला. विश्वामित्र ऋषी रामलक्ष्मणाला घेऊन

गौतमाश्रमातून निघाले. जनकमहाराजांनी सीतेचे स्वयंवर रचल्याचे जाहीर करण्यासाठी व ऋषी मुनींनी त्या उत्सवास हजर रहावे याचे निमंत्रण देण्यासाठी आपले पुरोहित शतानंद यांना पाठविले होते. शतानंद हे अहिल्या व गौतम मुनी यांचे पुत्र होते. शतानंदाच्या पालखीबरोबर जनक महाराजांनी पाठविलेले शिपाई व सरदार होते. शतानंद विश्वामित्रांना भेटण्यासाठी सिद्धाश्रमाला जात होते.

वाटेतच विश्वामित्र भेटले. शतानंद पालखीतून उतरले. त्यांना नमस्कार करून त्यांनी जनक-राजाचे निमंत्रण पोंचते केले.

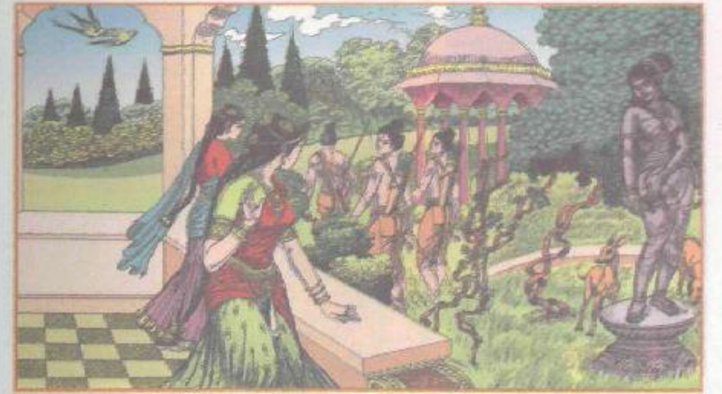
विश्वामित्राच्या कृपेने अहिल्येचे शाप विमोचन झाल्याचे ऐकून शतानंद आनंदाने रामाला भेटले, व त्याची अनेक प्रकारे स्तुती केली, आणि मातापित्यांच्या दर्शनाला गेले.

रामलक्ष्मणांना घेऊन विश्वामित्र मिथिला नगरीस गेले. सीता त्यावेळी राजोद्यानात हिंडत होती. तिच्या बरोबर तिची धाकटी बहीण उर्मिला होती.

सीता रामांची परस्पर दृष्टादृष्ट झाली. ''आपले हे आले वाटते!'' असा विचार मनांत येऊन सीताची गडबड उडाल्यासारखी झाली. तिचे पाय सरळ पडत नव्हते. ती घाईघाईने अंतःपुरात निघून गेली. उर्मिलाचे मन लक्ष्मणाकडे आकर्षित झाले. मोठमोठे बलिष्ठ राजाधिराज कोणीही शिव-धनुष्य उचलूही शकले नाहीत.

राजा जनकाची निराशा झाली. सीता वडिलांच्या बरोबरच उभी होती. तिची दृष्टी रामावर खिळलेली होती. तिने रामाकडे पाहून वडिलांकडे पाहिले, हेतू हा की वडिलांनीसुद्धां रामाकडे पहावे.

विश्वामित्रांनी रामाला पुढे व्हायला सांगितले.

गुरुवर्यांची आज्ञा शिरसावंद्य मानून आपण तर निमित्तमात्र आहोत असे समजून राम पुढे सरसावला व त्याने शिवधनुष्याला नमस्कार केला आणि ऊस सहजी उचलून घेणाऱ्या हत्तीसारखे शिवधनुष्य उचलून घेतले आणि धनुष्य वांकवून त्यावर तो दोरी चढवू लागला, परंतु मोठा आवाज झाला आणि काळवत्री दगड फुटताना जसा कडाडल्यासारखा आवाज होतो तसा आवाज होऊन धनुष्य मोडले.

तो आवाज दशदिशांत दुमदुमला. आणि दक्षिण महासागरांत महेंद्र पर्वतावर तपश्चर्या करीत बसलेल्या परशुरामाला ऐकू आला.

परशुरामाला विष्णूने निराळ्या रूपांत गोलाकवासी कृष्णाने सांगितलेल्या गोष्टी आठवल्या. कृष्णाने दिलेले कोदंड विष्णूचा अंश असलेल्या रामाला देण्यासाठी निघाला.

सीतेने रामाच्या गळ्यांत वरमाला घातली, आणि लाजून घाईघाईने पावले उचलीत ती वडिलांशेजारी जाऊन उभी राहिली. सीतारामांच्या विवाहाला हजर राहण्यासाठी महाराज दशरथ सहकुटुंब आले.

बोहोल्यावर सीताराम परस्परांवर लग्नविधी म्हणून तांदूळ घालीत असतां सीतेच्या कमळासारख्या सुकोमल ओंजळीत ते तांदूळ मोत्यासारखे आणि पद्मरागासारखे भासले. रामाच्या डोक्यावर जाईजुई व मोगऱ्यासारखे स्वच्छ भासले. रामाच्या श्यामल शरीरावरुन खाली पडत असतां इंद्रनील मण्यासारखे वाटत होते.

सीतेची धाकटी बहीण उर्मिला लक्ष्मणाला, मांडवी भरताला, शत-रूपाला शत्रुघ्नाला देऊन त्यांचेही विवाह समारंभ सीतारामांच्या विवाहा बरोबर पार पडले.

दशरथ राजा मुलांबरोबर सुनांना घेऊन अयोध्येला निघाला. घाईघाईने येणाऱ्या परशुरामाला पाहून रथांतून खाली उतरून त्याने नमस्कार केला आणि रामाच्या ऐवजी आपला शिरच्छेद करावा अशी विनंती केली.

परशुराम रामाला म्हणाला - "रामा, तू शंकराचे धनुष्य तोडलेस, म्हणे! ह्या धनुष्यावर दोरी चढव, पाहूं!" असें सांगून आपल्या हातांतली कोदंड दिले. ते देत असतानाच परशुरामातील विष्णूचा अंश रामांत शिरला.

व्यापारांत स्पर्धा

त्या गांवात रोहन व भूषण हे प्रमुख व्यापारी होते. दोघांच्यामधे नेहमी चुरस असे. एक दिवस, एक तरुण भूषणकडे आला. भूषण कामांत गढला होता. त्याने थोड्या वेळानंतर वर बघितले व त्या तरुणाला तो कोण होता व कशासाठी आला होता हे विचारले.

"साहेब, माझे नांव बालाजी आहे. मी रोहनसाहेबांकडे नोकरी करत होतो. ते मला कमी पगार देत होते म्हणून मी त्यांची नोकरी सोडली. आपल्याकडे जर मला काम मिळाले तर मी जरूर करीन." त्यावर भूषणने त्याला विचारले, "इथे आल्यावर तू पगारवाढ मागणार नाहीस याची काय खात्री?" त्यावर बालाजी नम्रपणे म्हणाला, "पगार पुरेसा नसला तर नंतर वाढ व्हावी म्हणून विनंती केली, तर ती कांही चूक नाही ना?"

"घटकाभर समज कीं मी तुला कामावर ठेवले, त्यांत माझा काय विशेष फायदा?" भूषणने विचारले. बालाजी म्हणाला, "आपल्याला काय म्हणायचंय ते मला समजलं नाही."

"मला म्हणायचंय कीं रोहनच्या व्यापाराची वाढ होण्यासाठी कोणते उपाय व योजना विचारात होत्या, हे तू मला सांगू शकशील कां?" भूषणने विचारलं. बालाजीने उत्तर दिले, "माफ करा! मी त्यासंबंधी आपल्याला कांही सांगू शकणार नाही. तिथल्या गुप्त गोष्टी मी सांगितल्या तर तुम्ही मला कामावर ठेवणार नाही."

"तुला अशी शंका कां आली?" भूषणने विचारलं.

"तुम्ही विचाराल की इथल्या गोष्टी तिकडे सांगणार नाहीस याची काय खात्री?" बालाजी म्हणाला.

"बालाजी, तुझं उत्तर तुझी हुशारी तर दाखवतंच, पण त्याबरोबर तुझी ईमानदारीही दाखवतं. माझ्या व रोहनच्यामधे व्यापारांत स्पर्धा आहे. पण कर्मचाऱ्यांच्याबाबतीत नाही हां! ये, ये, या वह्या घे आणि आत्ताच कामाला सुरवात कर."

- चंदन रावत

काळी मैना

मालविका राज्याच्या अभयारण्यामधे एक छानशी झोंपडी होती. वीरभद्र हा वृद्ध गृहस्थ आपली नात चंद्रहासिनी हिच्याबरोबर या झोपडीत राहात होता. चंद्रहासिनी आता सोळा वर्षांची झाली होती. तिला समजायला लागल्यापासून ती आजोबांसह या अरण्यांतच राहात होती. आजूबाजूच्या साऱ्या वृक्षराजीची तिला माहिती होती. त्या अरण्यांतले प्राणी तिचे मित्र बनले होते.

चंद्रहासिनीचे आपल्या आजोबांवर अतिशय प्रेम होते. ती त्यांना नेहमी विचारायची, "आजोबा, आपण या अरण्यांत कां राहातो आहोत?"

बऱ्याच वर्षांपूर्वी वीरभद्र धीरसिंह राजाच्या रथाचा सारथी होता. एकदा धीरसिंह आणि शेजारच्या राज्याचा राजा चित्रवर्ण, यांच्यात तुंबळ युद्ध झाले. त्यांत चित्रवर्णाचा भाला धीरसिंहाला लागला आणि तो जखमी झाला. त्या युद्धांत धीरसिंहाला विजय मिळाला खरा, पण त्याचा समज झाला कीं वीरभद्राच्या बेसावध राहाण्यामुळे तो जखमी झाला. म्हणून त्याने वीरभद्राला हद्दपारीची शिक्षा सुनावली.

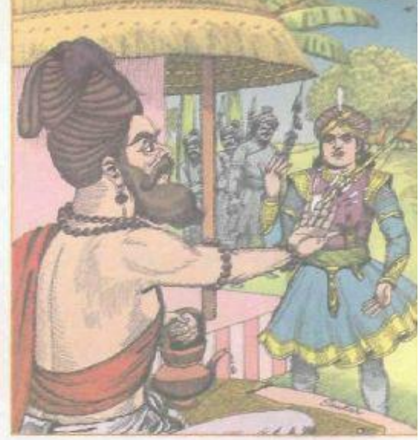
तेव्हांपासून वीरभद्र चंद्रहासिनीला घेऊन या अरण्यांत राहात होता, कारण ती लहान असतानाच तिचे आईवडील अपघातांत वारलेले होते. एके दिवशी तरुण चंद्रहासिनी झोपाळ्यावर झोके घेत बसली होती, तितक्यांत तिला एक काळी मैना दिसली. एका झाडाजवळ ती पंख फडफडवीत असहाय्य होऊन पडली होती. चंद्रहासिनी तिच्याजवळ गेली आणि तिने तिला हातांत उचलून घेतले. त्या मैनेच्या पंखांना जखम झाली होती हे चंद्रहासिनीला दिसले. तिने झाडीतून पाने शोधली व त्यांचा रस पिळून मैनेच्या पंखावर घातला व तिला दाणापाणी दिले. दोन दिवसांतच तिच्या उपचारामुळे मैना बरी झाली व आपल्या डोळ्यांनी कृतज्ञता व्यक्त करीत चंद्रहासिनीकडे बघूं लागली कांही दिवसांनंतर मैना पूर्णपणें बरी झाली, आणि दोघींची मैत्री झाली.

एके दिवशी राजा धीरसिंह कांही सैनिकांबरोबर त्यांच्या झोपडीपाशी आला. त्यावेळी वीरभद्र कांही कामासाठी बाहेर गेला होता. धीरसिंहाने चंद्रहासिनीला विचारले, "अे मुली, तुला हे अरण्य पूर्णपणे माहिती आहे?" हा राजा आहे हे चंद्रहासिनीला लक्षांत यायला वेळ लागला नाही. तिने नम्रपणे म्हटले, "माहिती आहे महाराज!

"मी कोण आहे ते तुला सांगण्यापूर्वीच कळलं हे चांगलं आलं. मी राजा धीरसिंह आहे. कांही दिवसांपूर्वी माझा एकुलता एक पुत्र शिकारीला या अरण्यांत आला होता. त्यावेळीस एका वृक्षाखाली एक तपस्वी तपश्चर्या करीत ध्यानमग्न होता. एका उर्मट सैनिकाने गंमत म्हणून एक मेलेली काळी मैना त्या तपस्व्याच्या डोक्यावर ठेवली. संतापाने जेव्हां तपस्व्याने डोळे उघडले, तेव्हां त्याला माझा पुत्र दिसला. तपस्वीच्या मनांत आलं कीं हे काम ह्यानेच केलेलं असावं. म्हणून त्याने कांही न विचारता आपल्या मंत्रशक्तीने माझ्या मुलाचे रूप एका काळ्या मैनेत बदलून टाकले. मला ही गोष्ट माझ्या सैनिकांनी सांगितली. मी त्या काळ्या मैनेला शोधायला या अरण्यांत आलो आहे."

तेव्हां चंद्रहासिनी राजाला म्हणाली, "महाराज, मी ती काळी मैना नुसती पाहिलीच नव्हे तर ती जखमी, घायाळ असताना तिची शुश्रूषादेखील केली आहे. ती इथेंच जवळपास असेल." असं म्हणून तिने टाळी वाजवली.

दोनतीन क्षणांतच ती काळी मैना उडत उडत आली आणि चंद्रहासिनीच्या खांद्यावर बसली. ती मैना पाहून राजाला आपला मुलगा परत मिळाला असंच वाटायला लागलं.

"महाराज, राजकुमारांना त्यांचं मूळ रूप कसं प्राप्त होऊं शकेल ते मला कळत नाही." ती काळजीच्या स्वरांत म्हणाली.

"पोरी, हेच मी तुला सांगणार होतो. ज्या तपस्व्याने शाप दिला, त्याच्याकडे मी जाऊन आलो. मी त्याला सांगितले कीं हा अपराध राजकुमाराने नाही, पण दुसऱ्या एका अहंमन्य सैनिकाने केला आहे. राजकुमाराला विनाकारण शिक्षा झाली आहे हे समजल्यावर त्या मुनींच्या मनांत करुणा उत्पन्न झाली. त्यांनी मला हे मंतरलेले पाणी दिले आहे. हे पाणी शिंपडले कीं राजकुमाराला त्याचे मूळ रूप प्राप्त होईल." राजाने सविस्तर खुलासा केला.

तो ऐकून चंद्रहासिनी फारच आनंदून गेली. "महाराज, तर मग या समस्येचा उलगडा आता अगदी सहजपणे होऊन जाईल."

रामानंद शर्मा

तिच्या बोलण्याचा अर्थ राजाला समजला नाही. त्याने विचारलं. "तो कसा काय?"

"महाराज, माझे आजोबा वीरभद्र आपल्या रथाचे सारथी होते. मी त्यांची नात आहे. माझं नांव चंद्रहासिनी. मागे युद्धाच्या वेळी शत्रूराजाने भाला फेंकून आपल्याला जखमी केले होते, तेव्हां आपणदेखील नीट विचार न करताच माझ्या आजोबांना राज्याच्याबाहेर हाकलून दिलंत. पण माझ्या आजोबांच्या मनांत मात्र हा आपला देश, आपले महाराज, यांच्यावर अटळ श्रद्धा, भक्ती आणि प्रेमभाव आहे. माझ्या आजोबांनाही विनाकारण शिक्षा भोगावी लागली आहे. ते मंतरलेले पाणी आपण त्यांच्यात हाताने या काळ्या मैनेवर शिंपडावे." चंद्रहासिनीने सांगितले.

तेवढ्यांत वीरभद्र परत आला होता. त्याने लगेच महाराजांसमोर साष्टांग नमस्कार घातला आणि हा विषय समजल्यानंतर त्याने ते मंतरलेले पाणी त्या मैनेवर शिंपडले. कांही क्षणांतच त्या मैनेच्या जागी प्रत्यक्ष राजकुमार जयसिंह उभा होता.

राजा धीरसिंहाच्या आनंदाला पारावार उरला नाही. तो म्हणाला, "वीरभद्र, मी अकारण तुला हद्दपारीची शिक्षा दिली त्याचे मला आता फार वाईट वाटते आहे." वीरभद्राने नम्रपणे उत्तर दिले, "महाराज, आपण मला ही शिक्षा दिलीत खरी, पण तीच शिक्षा युवराजांसाठी वरदान ठरली आहे. माझ्यासाठी यापेक्षां दुसरा मोठा आनंद कुठला असणार?"

जयसिंहाने मैनेच्या रुपांत असताना चंद्रहासिनीने त्याचे केलेले कौतुक, शुश्रूषा व संगोपन याबद्दल सविस्तर सांगितले. नंतर तो म्हणाला, "आपली व वीरभद्र आजोबांची संमती असेल तर मला चंद्रहासिनीशी विवाह करायची इच्छा आहे."

"पण आधी तिलाच विचार कीं या प्रस्तावाला तिची संमती आहे कां!" राजाने हंसत हंसत म्हटलं.

चंद्रहासिनीने लाजून खाली मान घातली आणि ती वीरभद्राच्यामागे जाऊन उभी राहिली.

या प्रसंगानंतर महिनाभरांतच युवराज जयसिंह व चंद्रहासिनी यांचा विवाह थाटामाटांत साजरा झाला.

